

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

**KAPLE SV. BARBORY U BUCHLOVA
A STAVBY NA PŮDORYSU ŘECKÉHO KŘÍŽE
V BAROKNÍ ARCHITEKTUŘE ČESKÝCH ZEMÍ**

Bakalářská diplomová práce

ZUZANA ŠTEFÁNKOVÁ

Vedoucí práce: doc. Martin Pavlíček, Ph.D.

Olomouc 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Kaple sv. Barbory u Buchlova a stavby na půdorysu řeckého kříže v barokní architektuře českých zemí“ vypracovala samostatně s použitím odborné literatury a pramenů uvedených na seznamu, který tvoří přílohu této práce.

V dne

.....
Zuzana Štefánková

Rozsah práce: 70 390 znaků.

Poděkování

Srdečně děkuji svému vedoucímu práce doc. Martinu Pavlíčkovi, Ph.D. za podnětné připomínky a cenné rady, které mi byly přínosem. Velký dík patří i Bořku Žižlavskému z Buchlovic za poskytnuté materiály. Ráda bych také poděkovala svým rodičům za jejich finanční i morální podporu v době studia na univerzitě.

OBSAH

1. ÚVOD	6
2. DOSAVADNÍ STAV BĀDÁNĪ	8
3. KAPLE SV. BARBORY	11
4. VÝVOJ CENTRÁLNĪCH STAVEB V EVROPĚ	20
5. SAKRÁLNĪ STAVBY NA PŮDORYSU ŘECKÉHO KŘÍŽE V EVROPĚ	22
6. SAKRÁLNĪ STAVBY NA PŮDORYSU ŘECKÉHO KŘÍŽE V ČESKÝCH ZEMĪCH	27
7. ZÁVĚR	34
8. SEZNAM VYOBRAZENĪ V OBRAZOVĚ PŘÍLOZE	36
9. SEZNAM LITERATURY	39
10. SEZNAM PRAMENŮ	42
11. SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	43
12. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	44
13. ANOTACE	65

1. ÚVOD

Tato bakalářská práce si klade za cíl podrobněji představit kapli sv. Barbory v kontextu s dalšími stavbami na půdorysu řeckého kříže. Kaple sv. Barbory se nachází v Chříbech ve Zlínském kraji v okrese Uherské Hradiště. Je součástí známého trojvrší, které tvoří Holý kopec, vrch Modla s kaplí sv. Barbory a kopec, jehož vrchol zdobí hrad Buchlov, jeden z nejkrásnějších moravských hradů. Za příznivého počasí mohou toto panorama obdivovat i ze svého bydliště. Na rozdíl od kaple je hrad Buchlov často rozebírané téma historiků. Jeho historie sahá do doby kolem roku 1300, ze které pochází první písemná zpráva. Počátky hradu jsou spojeny s pozdně románskou hutí velehradského kláštera. O Buchlově byla napsána řada publikací. Nachází se na význačném místě, což dokazují pazourkovité a keramické pravěké nálezy.¹ Dobře situovaný hrad na vrchu mezi lesy přečkal jak husitské války, tak období válek mezi králem Jiřím z Poděbrad a Matyášem Uherským. Prvními držiteli hradu byli na počátku 15. století páni z Lichtenštejna. Po smrti Miloty ze Zástrčic přešel do vlastnictví rodu Petřvaldského.

Petřvaldští z Petřvaldu je rod staré moravské vladycké rodiny povýšené do panského stavu. Stavebník kaple Hanuš Zikmund z Petřvaldu byl krajský hejtman hradištského kraje a po své matce dědic mimo jiné i buchlovského panství. Mezi lety 1672 - 1673 vybudoval rodinnou hrobku zasvěcenou svaté Barboře na protějším kopci od hradu Buchlova. V ní byli pohřbeni i poslední majitelé panství, hrabata Berchtoldové z Uherčic. Kopec zvaný Modla, na němž se kaple nachází, je spjat s nejstarším osídlením buchlovského regionu. Mezi stavební aktivity Hanuše Zikmunda Petřvaldského z Petřvaldu patří také první hradní brána Buchlova s bastionem a nádvořím, zdobená znaky Petřvaldů a Serényiů a stavební práce uvnitř hradního komplexu.

V roce 1945 přešla kaple sv. Barbory na základě prezidentských dekretů do vlastnictví československého státu a o rok později byla společně s hradem Buchlovem zapsána do seznamu nemovitých kulturních památek.

Ve své práci nejdříve chronologicky shrnuji dosavadní stav bádání. Předmětem zájmu je historie samotné kaple a její popis. Do této práce jsem také zahrnula krátký životopisný medailonek stavebníka kaple. Další kapitola přibližuje vývoj centrálního

¹ Jiří Novotný-Bořek Žižlavský, *Kaple sv. Barbory a vrch Modla*, Libice nad Cidlinou 2004, nestránkováno.

půdorysu v dějinách architektury. Současně představuji významné italské centrální stavby, které se jistě staly inspirací pro pozdější realizace. Z množství sakrálních staveb centrálního půdorysu s řeckým křížem v Čechách a na Motavě jsem vybrala ty, které nás budou zajímat ve spojitosti s kaplí sv. Barbory.

2. DOSAVADNÍ STAV BĀDÁNĪ

K samotné kapli sv. Barbory a především k její architektuře do dnešní doby nemáme k dispozici velké množství literatury, která by objasnila historii přestavby poutního místa kolem roku 1673 a historii původní gotické kaple. Patrně začátkem 13. století v souvislosti s raně gotickou stavební činností na sousedním hradě Buchlově byla vystavěna křesťanská svatyně. Ve spodní části současné kaple a v opěrné zdi přilehlé poustevny se nachází kamenické články, přisuzované právě původnímu svatostánku zasvěcenému rovněž sv. Barboře, patronce šťastné smrti.

Vůbec první zmínku o současné centrální stavbě kaple najdeme v publikaci *Topographie vom Markgrafthum Mähren*,² kterou sepsal v roce 1793 Franz Joseph Schwoy. Přestože se většina jeho textu věnuje hradu, objevuje se zde i krátké pojednání o kapli sv. Barbory, která sloužila jako pohřební místo pánům z Petřvaldu.

Dalším autorem byl Gregor Wolný, který v 19. století psal o hradě Buchlově a kapli sv. Barbory. Ten stavbu blíže specifikuje v práci nazvané *Kirchliche topographie von Mähren*³ a zmiňuje gotickou kapli stejného zasvěcení před rokem 1412. Jako stavebníka uvádí Jana Zikmunda Petřvaldského, který kolem roku 1673 plánoval postavit novou kapli ve tvaru kříže spolu s klášteřem pro šest mnichů řádu trinitářů. Karel Eichler, farář ve Veverské Bytýšce, je autorem publikace *Poutní místa, milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku*.⁴ V druhé části prvního dílu se zabývá mimo jiné kaplí sv. Barbory. Přibližuje interiér stavby, kde se nachází tři oltáře, z nichž hlavní je zasvěcen sv. Barboře.

Tehdejší majitel hradu Leopold Berchtold vydal roku 1893 knihu *Vergangenheit und gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*,⁵ v níž se pouze okrajově věnuje i architektuře, žádné datace však neuvádí. Ve stejném roce vydal Boleslav Dolejšek v Uherském Hradišti průvodce pro návštěvníky hradu Buchlova,⁶ sám zde uvádí, že dosud jinou monografii nenajdeme. Píše o existenci poustevny v blízkosti kaple, která však brzy zašla. Taktéž tento fakt uvádí František S. Pluskal

² Franz Joseph Schwoy, *Topographie vom Markgrafthum Mähren*, Wien 1793.

³ Gregor Wolný, *Kirchliche topographie von Mähren*, Brünn 1857.

⁴ Karel Eichler, *Poutní místa, milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku*, díl I. část II., Brno 1888.

⁵ Leopold von Berchtold, *Vergangenheit und gegenwart der Herrenburg Buchlau im mährischen Marsgebirge*, Brünn 1893, s. 331-335.

⁶ Boleslav Dolejšek, *Průvodce po Buchlově*, Uherské Hradiště 1893.

Moravičanský ve své publikaci *Hrad Buchov na Moravě*.⁷ Dodává, že sešlou a napolo zbořenou, každoročně poutníky navštěvovanou svatyni nahradil kostelík s kryptou. Pluskal mimo jiné uvádí důvody, proč klášter v blízkosti kaple nebyl vystavěn. Naráží především na nedostatek vody. Další z příčin byla i smrt vyjednavatele řádu ze Španěl. Dodnes jsou patrné základy na sever od kostelíka, které jsou doložené archeologickým průzkumem Slováckého muzea. O samotné kapli uvádí pro tuto práci důležitou informaci o půdorysu, že všechna křídla jsou stejná. V interiéru najdeme tři oltáře. Pozlacenou sochu sv. Barbory na hlavním oltáři připisuje ještě původní svatyni. Zmiňuje se mimo jiné o přestavbě roku 1809, při níž byl nalezen⁸ chronogram⁹: „*Ad majorem sanctae Barbarae, patronae morientium, honorem veriusque divinae Laris incrementum curriculum hoc restauraci pravit Sigmundus Carolus Petersvaldský, liber baro de Petersvald on Buchlo vet Zieravit z anno, quo FrIDerICVs rex BorVssIae peraCta InsVeta raplna e MoraVIa fVgIt*“¹⁰

V roce 1907 vydává Karel Jaroslav Obrátil *Průvodce po Buchlově*¹¹ s popisem památek dosud na hradě dochovaných a s mapkou areálu. O kapli se zmiňuje jen krátce. Za počátek stavby uvádí rok 1672. V roce 1929 vychází publikace *Hrad Buchlov, dějiny, průvodce a okolí*.¹² Autor J. Slovák uvádí rozmezí výstavby kaple mezi lety 1672 – 1673. Také zmiňuje poustevnu na jihu od kaple a upřesňuje, že poustevníci řádu sv. Františka za něco málo potravin, které dostávali z hradu, opatrovali i kapli na protější kopci. Poslední poustevník řádu sv. Františka je v hrobce pochován.

Od roku 1949 je k dispozici stručná brožurka s fotografiemi od Karla Svobody s názvem *Státní hrad Buchlov*.¹³ Text nás seznamuje především s historií samotného hradu, ale najdeme i zmínku o výstavbě kostelíka sv. Barbory na protější kopci. Autor uvádí rozmezí let stavby 1672-1674. Popis architektury nezmiňuje, ale velmi pozitivně hodnotí umístění kaple vzhledem k panoramatu, které se nabízí. Jak kaple, tak i hrad se nachází v lesnaté krajině a jsou věčnou památkou a významnou dominantou

⁷ Fr. S. Pluskal Moravičanský, *Hrad Buchov na Moravě*, Uherské Hradiště 1894.

⁸ Číselný součet římských číslic I D I C V V V C I V M V I V I udává letopočet založení kaple sv. Barbory rok 1672.

⁹ Překlad: „*Ku větší počtě sv. Barbory, patronky umírajících, a rozmnožení pravé chvály boží nechal kapli tuto obnoviti Zikmund Karel Petřvaldský, svob. Pán z Petřivaldu na Buchlově.*“

¹⁰ Viz Moravičanský, (pozn 7), s. 157 – 158.

¹¹ Karel Jaroslav Obrátil, *Průvodce po Buchlově*, Uherské Hradiště 1907.

¹² J. Slovák, *Hrad Buchlov, dějiny, průvodce a okolí*, Kroměříž 1929.

¹³ Karel Svoboda, *Státní hrad Buchlov*, Praha 1949.

uherskohradištského kraje. Brožuru pod názvem *Státní hrad Buchlov*¹⁴ z roku 1982 zpracoval Jaroslav Petrů a stručně se o kapli zmiňuje. Autorem stavby kaple je podle Jaroslava Petrů císařský architekt Giovanni Pietro Tencalla. Hodnotí stavbu ještě před rekonstrukcí. Přiklání se k vlivu tradiční severní Itálie vzhledem k pojetí stavby. Jan Sedlák uveřejnil své poznatky v roce 1993 publikací *Buchlov a Buchlovice*.¹⁵ Zde zahrnuje jednu kapitolu také o kapli. Poukazuje na skutečnost, že autorství památky bylo nepříliš přesvědčivě spojeno se jménem architekta Giovanniho Pietra Tencally. Podrobněji popisuje jednotlivé náhrobky v interiéru.

Velmi užitečnou knihou k tématu mi byly *Umělecké památky Moravy a Slezska*.¹⁶ Autor Bohumil Samek představuje systematický soupis uměleckých památek na Moravě a ve Slezsku. U jednotlivých architektonických památek najdeme stručné zhodnocení a popis objektu. Text provázejí fotografie i nákresy půdorysů staveb.

Bořek Žižlavský vydal hned několik publikací k tématu a zároveň je posledním autorem opakovaně se zabývajícím kaplí sv. Barbory. Jeho články najdeme v *Buchlovském zpravodaji*, v národopisném časopise *Malovaný kraj*¹⁷ a také v *Informačním zpravodaji České archeologické společnosti Moravy a Slezska*. V roce 2004 vydal spolu s bývalým správcem hradu Buchlova Jiřím Novotným ve spolupráci s NPÚ ÚOP v Brně komerční brožuru s názvem kaple sv. Barbory a vrch Modla.¹⁸ Zde najdeme základní informace k poloze kaple, interiéru nebo tehdejšími majitelům. Zároveň se jedná o jedinou literaturu, která se věnuje pouze samotné kapli. Spolu s dalšími autory sepsal pětidílný svazek knih, věnující se tématu Chříby.¹⁹ Ve čtvrtém díle sleduje výstavbu kaple sv. Barbory.

O pokusu založení konventu trinitářů, jehož součástí měla kaple být, pojednává autor Dušan Foltýn v knize *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*²⁰, která vyšla v roce 2005 v Praze.

¹⁴ Jaroslav Petrů, *Státní hrad Buchlov*, Brno 1982 nestránkováno.

¹⁵ Jan Sedlák, *Buchlov a Buchlovice*, Brno 1993.

¹⁶ Bohumil Samek, *Umělecké památky na Moravě a ve Slezsku I, II*, Praha 1994, 1999.

¹⁷ Bořek Žižlavský, Ničivé plameny na Buchlově, *Malovaný kraj* 4, 1997, s. 10-11.

¹⁸ Viz Novotný-Žižlavský (pozn. 1), nestránkováno.

¹⁹ Michal Baščan-Pavel Bezděčka-Jiří Jilík, et al., *Chříby záhadné a mýtické*, Uherské Hradiště 2003.

²⁰ Pavel Zahradník-Dušan Foltýn, Pokus o založení konventu bosých trinitářů při kapli sv. Barbory, in: Dušan Foltýn a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005.

3. KAPLE SV. BARBORY

Kaple sv. Barbory spolu s Holým kopcem a hradem Buchlovem patří k oblíbené lokalitě návštěvníků památek. Díky strategické poloze byl z daleka viditelný vrchol s pojmenováním Modla vyhledáván už v pravěku. Ve druhé polovině 1. tisíciletí př. n. l. se na nedalekém Holém kopci nacházelo menší sídliště slezsko platěnické kultury. Také na vrchu zvaném Modla bylo archeologickým průzkumem prokázáno osídlení už ze starší doby železné z 8. století př. n. l. Ve 4. století př. n. l. se na Modle usadili Keltové. Nejednalo se ale o klasické sídliště, nýbrž o jakési kultovní středisko²¹, jak napovídá slovanský název Modla, který naznačuje pohanské obětiště. Název Modla bývá uváděn ve starší literatuře z 19. století a začátkem 20. století.²² V hovorové řeči je užíváno častější pojmenování Barborka podle kaple sv. Barbory.

Není zde žádný vodní zdroj, byly ale nalezeny stopy po tehdejší cisterně na dešťovou vodu, která sloužila v areálu hradiska jako náhrada za zdroj pitné vody. Nedostatek vody je také jeden z důvodů, proč u kaple nebyl vystavěn také plánovaný klášter. Na Modle je doložena existence gotické kaple nebo kostelíka, o kterém máme první zmínku z roku 1412 a byl zřejmě založen v průběhu 13. století.²³ O původní svatyni se také dovídáme z tzv. Černých knih buchlovského loveckého práva. Na místě dnešní kaple stávala původní křesťanská svatyně v raně gotickém slohu stejného zasvěcení, vystavěná patrně v 1. polovině 13. století. Tzv. Černé knihy vedly záznamy všech soudních sporů včetně peněžitých pokut či odvedení řemeslnických prací na opravě kaple sv. Barbory. Jako důkaz nám poslouží četné nálezy kamenných architektonických článků, které byly druhotně použity ve zdivu současné stavby.²⁴ Kamenické články můžeme vidět v jižní opěrné zdi poustevny nebo v dolních partiích stěn kaple a jejích nárožích. Jediné vyobrazení původní kaple můžeme vidět v horní části veduty královského města Uherského Hradiště, od autora Jana Willenberga, v Paprockého *Zrcadle slavného markrabství moravského* z roku 1593.²⁵

²¹ Viz Novotný-Žižlavský (pozn. 1), nestránkováno.

²² Ibidem, nestránkováno.

²³ Bořek Žižlavský, Povrchový průzkum hradiska na Modle, *Informační zpravodaj, Česká archeologická společnost*, prosinec 1995, s. 7-8.

²⁴ Viz Novotný-Žižlavský (pozn. 1), nestránkováno.

²⁵ Bartoloměj Paprocký, *Zrcadlo Slavného markrabství moravského*, Ostrava 1993, nestránkováno.

Tehdejší propagátor trinitářského řádu²⁶ na Moravě, Václav od sv. Antonína,²⁷ plánoval s bratry, Janem Dětrichem a Amandem Petřvaldským z Petřvaldu, realizaci staršího záměru založit u kaple klášter.²⁸ Základy budovy byly položeny, ale ze stavby sešlo. Patrně pro nedostatek vody a z dalších důvodů, které jsem již uváděla. Nelze vyloučit ani nedostatek financí potřebných pro nový objekt.

Roku 1673 byla kaple dokončena a již roku 1742 nastala rekonstrukce kupole, kterou provedl Zikmund Karel Petřvaldský. Dozvídáme se tak z listiny nalezené roku 1886²⁹ při renovaci vrcholku bání. Za císaře Josefa II. byla kaple roku 1784 na nějakou dobu uzavřena. Nadále sloužila jako pohřební kaple a následovala rekonstrukce v roce 1809. Dalšího uzavření se dočkala na počátku sedmdesátých let 20. století. Toto téměř dvacetileté období bylo překlenuto roku 1990 obnovením dvou tradičních poutí na svátek Nejsvětější Trojice v červnu a na svátek Nanebevzetí Panny Marie v srpnu.³⁰ Tradice poutí u sv. Barbory zajisté sahá až do období středověku. Původně se tu konaly dvě poutě za rok, a to druhou neděli po Velikonocích a na svátek sv. Barbory.³¹

²⁶ Dušan Foltýn a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 128-130. Řeholní společenství bylo založeno Janem z Mathy a Felixem z Valois, roku 1198 schváleno papežem Inocencem III bulou Operante diviane dispositionis Clementia. Mateřský klášter nového řádu byl zřízen v Cerfroid poblíž Paříže a za základ řádových pravidel byla zvolena řehole sv. Augustina. Na vykupování křesťanských zajatců byla uvolněna až třetina financí z pořádaných sbírek, druhá třetina na pomoc chudým a trpícím, zbytek pro potřebu řádu.

²⁷ Milan M. Buben, *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha 2007, s. 236, 254-255. Řád se rozšířil z Francie do Španělska, Itálie, Portugalska, Německa a na Britské ostrovy, poté i do Rakouska a Polska. První trinitářský klášter v českých zemích byl založen v Praze po roce 1704. Na Moravě, konkrétně v Brně se řád snažil neúspěšně uchytit už v roce 1696. V 18. století průkopník trinitářů Václav od sv. Antonína, původem v Valašsku, projevil snahu o založení kláštera hned dvakrát, vyjednáváním s Rudolfem Magnusem, svobodným pánem z Podstazkých z Prusinovic. U Valašského Meziříčí v roce 1704 a u Buchlova, v obou případech z realizace sešlo. Jeden z důvodů, proč se trinitář Václav od sv. Antonína začal o kapli u Buchlova zajímat, byla nepochybně dispozice stavby. Znak řádu totiž obsahoval rovnoramenný kříž s vrchním svislým červeným ramenem a spodním vodorovným modrým ve stříbrném štítě. Trojice barev symbolizuje Nejsvětější Trojici. Barva stříbrná Boha Otce, barva modrá Spasitele a červená Ducha svatého.

²⁸ Viz Zahradník - Foltýn (pozn. 20), s. 257.

²⁹ Viz Eichler (pozn. 5), s. 451. V listině čteme: „Anno salutis humanae 1672 hoc templum in loco, ubi antiqua capella olim a dominis baronibus de Lomnic sanctae Virginie t Martyri Barbarae dicata stetit, illmus dom. Hanuš Petřvaldský de Peterswald, dominus in Buchlov Žeravic, Stříle ket feudo Moštěnic sacrae o. r. majestatis consiliarius, judiciorum provincialium assessor et cibuli Hradištiensis cspitaneus, ex fundamento propriis suis sumptibus adifica i, nodum vero seu capitellum hoc ejusdem domina conjux illma domina Anna Maria Peterswaldská, nata comitissa de Serenyi suis expensis fieri et h e imponi pravit.

³⁰ Viz Novotný-Žižlavský (pozn. 1), nestránkováno.

³¹ Michal Baščan-Pavel Bezděčka-Jiří Jilík et al., *Chřiby záhadné a mytické 4*, Uherské Hradiště 2004, s. 10.

Když starší hrobky za rodu Berchtoldů v lodi kaple už nebyly dostatečné, byly rozšířeny hrobky pod sakristií a zároveň tak došlo k velkému zásahu do podoby kaple. Autor úpravy byl v roce 1910 stavitel Josef Schniak.³² Majitel Leopold II. na dostavbu dohlížel a trval na citlivém zásahu.³³

Zakladatel kaple byl Hanuš Zikmund z Petřvaldu (1626 – 1688),³⁴ krajský hejtman hradištského kraje, který převzal buchlovské panství krátce po smrti své matky Kunhuty z Petřvaldu, rozené ze Zástřízl. Po matce zdědil Buchlov spolu s Žeravicemi a po otci zdědil Střílky. Majetky brzy rozšířil koupí statku Roštín a získáním Horních a Dolních Moštěnic. V roce 1650 byl povýšen za věrné služby císaři do stavu svobodných pánů. Stal se císařským radou, přisedícím zemského soudu i lenního soudu olomouckého, v neposlední řadě hejtmanem hradištského kraje i zemským sudím. Oženil se roku 1650 s Annou Marií, dcerou hraběte Gabriela Serényiho z Nového Světlova.³⁵

Mezi stavební aktivity Hanuše Zikmunda Petřvaldského z Petřvaldu patří první hradní brána Buchlova s bastionem a nádvořím, zdobená znaky Petřvaldů a Serényiů a stavební práce uvnitř hradního komplexu. Bohatý majitel buchlovského panství v roce 1672 přispěl větším zásahem. Rozhodl se ke stavbě rodinné hrobky. Původní kaple se stejným zasvěcením byla stržena a nahrazena novou kaplí na protějším kopci Modle. V blízkosti měl stát nevelký klášter mnichů trinitářů. Stavba byla z nejasných důvodů ukončena v počátcích a byly vybudovány pouze základy čestného dvora a sklep

³² Rostislav Koryčánek, *Kaple svaté Barbory*, 1997, nestránkováno.

³³ Viz Novotný-Žižlavský (pozn. 1), nestránkováno. V roce 1945 přešla kaple sv. Barbory na základě prezidentských dekretů do vlastnictví československého státu a o rok později byla společně s hradem Buchlovem zapsána do seznamu nemovitých kulturních památek. V druhé polovině padesátých let 20. století probíhala rozsáhlá rekonstrukce jejích interiérů. V roce 1989 zde byla provedena přípojka elektrického proudu, vybudován telefon a vodovod a konzervována šindelová krytina. Ke konci devadesátých let dostala kaple novou fasádu, její interiér byl vymalován a opatřen zabezpečovacím zařízením. V době těchto úprav byla nalezena v měděné věžní schránce originální latinská zakládací listina kaple z roku 1672.

³⁴ Jan Halada, *Lexikon české šlechty I. erby fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha 1994, s. 114-115. Petřvaldští z Petřvaldu je rod staré moravské vladycké rodiny povýšené do panského stavu. Jméno získali podle vlastnictví Petřvaldu na severu Moravy. Jeden z předků byl Petr, který měl ve vlastnictví Košátky a Proskovec a Jan, který držel Petřvald. Později Bernard přikoupil Zábřeh a Dětrich Račice. Dědic Jan byl odsouzen ke ztrátě majetku. Zchudlý rod obohatil až Diviš výhodným sňatkem. V roce 1763 rod vymírá po meči Bernardem Janem a po přeslici koncem století. Ve znaku rodu Petřvaldů je usazen ve zlatomodrém štítu stříbrný páv.

³⁵ Petr Mašek, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Díl II N-Ž, Praha 2010, s. 75.

ve svahu.³⁶ Podle zpráv matriky zemřel v roce 1688 a jeho manželka Anna Marie o deset let později. Z šesti společných dětí se dospělého věku dožili pouze dva synové.³⁷

Za baronů Petřvaldských z Petřvaldu se stal objekt rodinnou hrobkou. Hrobky pánů z Petřvaldu se nacházejí pod bočními oltáři. Berchtoldové³⁸ našli svůj poslední odpočinek pod hlavním oltářem a sakristií.³⁹

Podle latinsky psané pergamenové listiny nalezené při opravě kaple v roce 1998 v měděné makovici věže byla stavba dokončena roku 1672. V listině čteme: *“Roku lidské spásy tisícího šestistého sedmdesátého druhého... tento kostel na místě, kde stála stará kaple, kdysi věnovaná od pánů baronů z Lomnice svaté panně a mučednici Barboře, nechal postavit od základu na své náklady nejjasnější pán, pan Hanuš Zikmund Petřivaldský..., tu nechala na své útraty zhotovit a sem vložit jeho paní manželka, nejjasnější paní, paní Anna Marie Petřivaldská, rozená hraběnka ze Sereni...”*⁴⁰

³⁶ Bořek Žižlavský, *Buchlov, historie a příběhy hradu*, Hýsly 2006, s. 87-89.

³⁷ Ibidem, s. 87-89.

³⁸ Viz Jan Sedlák (pozn. 15), s. 19. Rod hrabat Berchtoldů pocházel z Tyrol a na Moravě se usadili počátkem 17. století, kdy doktor práv, Jakub Berchtold koupil panství Uherčice, Vranětín a Pulice ve Znojenském kraji. Leopold hrabě Berchtold se narodil 19. července 1759 ve Stráži nad Nežárkou, jako syn Prospera hraběte Berchtolda a Terezie, svobodné paní Petřvaldské z Petřvaldu.

³⁹ Viz Novotný-Žižlavský (pozn. 1), nestránkováno.

⁴⁰ Viz Baščan-Beděčka-Jilík et al. (pozn. 31.) s. 8.

POPIS KAPLE

Kaple s raně barokním půdorysem řeckého kříže je završena centrální kupolí. Svým typem je možno kapli zařadit ke stavbám severoitalské oblasti. Tato oblast byla ovlivněna renesanční a manýristickou architekturou Micheleho Sanmichelliho, Jacopa Sansovina nebo Vincenza Scamozziho.

Volně stojící kaple centrálního půdorysu na dispozici rovnoramenného kříže má pravoúhle uzavřená ramena. Nad křížením je kaple završena oktogonální kupolí s lucernou⁴¹ sloužící jako zdroj světla, která je částečně posazena do hřebenů střeš a tím ji překrývají. Kupole je zevně i zevnitř osmiboká. Nad rameny kříže se nachází oratoře otevřené do krovu. Průčelí kaple je obráceno k hradu a je členěno pilastry toskánského řádu nesoucí zalamovanou římsu. Hlavní portál lemují kamenná šambrána s růžemi, mezi kterými je rytý letopočet 1673. Nad soklem svírají dvě ramena erb s korunou se znaky stavitelů Hanuše Zikmunda Petřvaldského a jeho manželky Anny Marie Serényiové.⁴² Nad portálem je okno rámováno kamennou šambránou, v rozích zdobené růžicemi a nahoře segmentovým záklenkem. V horní části mezi pilastry jsou zdvojená čtvercová okna. Tento prvek kopíruje všechny strany. V pilastrech v úrovni středového okna jsou konkávně vyhloubeny dva výklenky. Venkovní vchod pod sakristií vede do hrobky a je zdoben kamennou šambránou s podobnými prvky objevujícími se na hlavním vstupu. Nad dveřmi je umístěn také erb s letopočtem 1910.

Interiér je utvářen pěti shodnými čtverci, tedy prostorem pod kupolí a přiléhajícími rameny kříže, které jsou zaklenuty křížovou klenbou. Jednotlivá ramena oddělují od prostoru pod kupolí mohutné oblouky navazující na rohy pilířů s toskánskou hlavicí. V severozápadním rohu je umístěno točité schodiště, po kterém vyjdeme na vnitřní ohoz. V severovýchodním rohu je přistavěna pravoúhlá sakristie. Jak můžeme vidět na půdorysu z roku 1904 od Augusta Prokopa, byla na jižní straně zbudovaná jednoduchá stavba, tzv. poustevna.

⁴¹ Petr Voit, *Pražské Klementinum*, Praha 1990, s. 35. Osmiboký tambur kupole najdeme taktéž v Kostece sv. Salvátora v Klementinu, kde se i přes četné úpravy zachovala raně barokní kompozice s lizénami se štukovou výzdobou kolem půlkruhově zakončených oken. Základní kámen byl položen roku 1578 v místech bývalého kostela sv. Bartoloměje.

⁴² Levá polovina erbu se znakem Serényiů, který má v pravém poli hada s korunou, čelem otočeného ke středu. V levém poli je mřížka, nad kterou je zachycen korunovaný Pegas. V pravé polovině je zobrazen znak Petřvaldů z Petřvaldu s vyobrazením páva.

Za baronů Petřvaldských z Petřvaldu sloužila stavba jako rodová hrobka, v níž byli pohřbeni i poslední majitelé panství, hrabata Berchtoldové z Uherčic.⁴³ Hrobky pánů z Petřvaldu najdeme pod bočními oltáři, hrobky Berchtoldů pod hlavním oltářem a sakristií. Pod stavbou byly vybudovány čtyři hrobky, které nahradily do této doby používanou kryptu pod kostelem sv. Alžběty v Buchlovicích. Za hlavním vstupem najdeme zapuštěnou kamennou desku, která kryje vstup do hrobky. Zde odpočívají mniši řádu sv. Františka, kteří dbali o údržbu stavby.⁴⁴ Až do třicátých let 20. století bydleli ve zdejším přístavku, tzv. poustevně.⁴⁵ Venkovním vstupem pod sakristií se dostaneme do hrobky hrabat Berchtoldů zbudované počátkem 20. století.

Mezi lety 1650-1680, tedy v době výstavby kaple sv. Barbory, bylo barokně přestavěno východní průčelí kaple sv. Alžběty v Buchlovicích z 1. poloviny 16. století. V minulosti byla kaple využívána sborem Jednoty bratrské, dnes slouží jako smuteční obřadní síň. Dobu přestavby dosvědčuje alianční znak Hanuše Zikmunda Petřvaldského a jeho manželky Anny Marie Serenyiové s korunkou, jež je umístěn nad novým vchodem východní stěny stavby. Průčelí je členěno čtyřmi pilastry na soklech. Niky po stranách zdobí konchy se vzorem lastury. Vchod lemuje jednoduchá kamenná pravoúhlá šambrána. Přestože jsou patrné podobnosti s průčelím kaple sv. Barbory, shody podléhají dobovému stavebnímu stylu. Proto není možné stavbu připsat stejnému autorovi. Kaple se nachází v blízkosti místního hřbitova. Z jižní strany vidíme šestiboký presbytář s úzkými vysokými okny ve stěnách. Pod kaplí se nachází krypta, v níž jsou pohřbeni příslušníci rodu Zástřizlů zemřelí v letech 1580-1614 a později i Petřvaldové v letech 1644-1660.⁴⁶

⁴³ Viz Novotný-Žižlavský (pozn. 1), nestránkováno. V hrobce pod kaplí odpočívají: Josef (1606-1673), generální komisař trinitářského řádu, rodem Španěl, Hanuš Zikmund Petřvaldský (1626-1688), stavitel nové kaple sv. Barbory, Anna Marie Petřvaldská, rozená Serényiová (+1678) s třemi dětmi, Anežka Eleonora Petřvaldská, rozená z Collony-Felsu (1672-1716), Jan Dětřich Petřvaldský (1658-1734), Zikmund Karel Petřvaldský (1693-1751), Marie Krescencie Petřvaldská, rozená Schratzenbachová (1700-1755), Bernard Jan Nepomuk Petřvaldský (1734-1763), Marie Terezie Berchtoldová, rozená Petřvaldská (1727-1768), Leopold František Xaver Berchtold (1759-1809), Walburga Hartigová, rozená Berchtoldová (1829-1856), Antonín Berchtold (1801-1864), Zikmund I. Berchtold (1799-1869), Ludmila Berchtoldová, rozená Vratislavová z Mitrovic (1808-1869), Josefina Gabriela Berchtoldová, rozená Trauttmansdorfová-Weinsberg (1835-1894), Zikmund II. Samuel Corsin Berchtold (1834-1900), Adalbert Berchtold (1895-1906), Leopold II. Berchtold (1863-1942).

⁴⁴ Viz Baščan-Beděčka-Jilík et al. (pozn. 31.) s. 9.

⁴⁵ Viz Sedlák (pozn. 15), s. 58.

⁴⁶ Magdalena Čoupková-Martin Žižlavský, (1622) 1670-1950 (1998) *dílčí inventář*, FÚ Buchlovice, Uherské Hradiště 2009. Uloženo ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště.

Jméno architekta kaple sv. Barbory je dosud sporné. Ve většině literatury se jméno autora vůbec neobjevuje. Pokud ano, nabízí se častěji zmiňované jméno architekta Giovanni Pietro Tencally (1629-1702), který pracoval ve službách olomouckých biskupů.⁴⁷ Narodil se dne 16. listopadu 1629 v městečku Bissone u Lago di Lugano do umělecké rodiny architektů, štukatérů a malířů.⁴⁸ Tento italsko-švýcarský architekt působil v roce 1649 ve Vídni, odkud pochází první zmínky o něm. Rakouskou architekturu pozdně renesanční a raně barokní ovlivnil stylem severní Itálie a proto najdeme jím užívané slohové prvky v této oblasti. Patřil k těm, kteří pozorovali v architektuře 16. století nejvyšší stupeň dokonalosti.⁴⁹ Často užívaným prvkem je pilastr s vpadlou výplní. Tento ornamentální prvek byl užíván již v době rané renesance v severní Itálii. Příkladem je průčelí kostela sv. Ondřeje v Mantově, vybudované podle projektu Leona Battisty Albertiho (1404-1473).⁵⁰

Spolupracuje s císařským architektem a dlouholetým přítelem, Filibertem Luchesem (1606-1666) a po jeho smrti přebírá funkci císařského architekta i většinu jeho zakázek. Z Vídně na Moravu, kde Tencalla plní značnou část svých zakázek, pronikal jeho prostřednictvím dekorativní planimetrický styl.⁵¹ V roce 1665 vstoupil do služeb olomouckého biskupa Karla z Lichtensteina-Castelcornu (1664-1695). Získává další významné zakázky od různých církevních řádů. S Tencallovým dílem se setkáváme také v Kroměříži nebo ve Vyškově. V Olomouci pak představuje kostel sv. Michala pro dominikány. Tvarosloví tohoto kostela odpovídá architektonickému rukopisu Giovanniho Pietra Tencally. Originalita je v neobvyklé sestavě tří kupolí. Společným znakem s kaplí sv. Barbory mohou být oktogonální kupole z vnitřní i vnější strany. Na Hradisku u Olomouce staví konvent pro premonstráty a poutní kostel na Svatém Kopečku. Giovanni Pietro Tencalla se stal přínosem pro moravskou barokní architekturu a inspirací mnohých umělců. Jeho autorství u kaple sv. Barbory se nevyklučuje. Jde však pouze o teoretickou úvahu.

⁴⁷ Martin Mádl (ed.), *Tencalla I barokní nástěnná malba v českých zemích*, Praha 2013, s. 61.

⁴⁸ Ondřej Jakubec-Marta Perůtková-Ondřej Zatloukal, Historický a kulturní vývoj olomoucké arcidiecéze, in: Marek Perůtka (ed.), *Arcibiskupský zámek a zahrady v Kroměříži*, Kroměříž 2011, s. 19, 45.

⁴⁹ Milan Smýkal, *Giovanni Pietro Tencalla- světské stavby na Moravě*, Gottwaldov 1966, s. 221

⁵⁰ *Ibidem*, s. 222-226.

⁵¹ Planimetrismus se vyznačuje pravouhlými vpadlinami v pilastrech, architrávech a parapetech, ozdobnými obrazci s okrájenými rohy a vůbec proměnou tektonické struktury fasády v dekorativní texturu.

Rostislav Koryčánek⁵² se v otázce autorství přiklání k moravskému architektu Janu Křtiteli Ernovi. Rodina Ernů přišla na Moravu ze severní Itálie. První zmínka o otci, zedníku Ondřeji Ernovi je z roku 1625, kdy měl dům na Horním trhu v Brně. V roce 1630 se stal měšťanem a byl prohlášen mistrem v zednickém a kamenickém cechu. Po otcově smrti převzal Jan Křtitel vedení otcova podniku i závazky.⁵³ Ernova práce je doložena na větším počtu staveb i mimo Brno. Dílo Jana Křtitele Erny zahrnuje jak vlastní díla, která navrhl i postavil, tak stavby jiných autorů, které sám prováděl, ale i stavby jím navržené uskutečněné jinými staviteli.

Je třeba poukázat na četné blízké stylové prvky, které používal ve svých stavbách a které byly použity i v kapli sv. Barbory. U Jana Křtitele Erny je doložena skupina portálů s ušima, především u brněnských staveb. Portál sv. Barbory se takto jeví blízký bočnímu portálu kostela sv. Tomáše v Brně. U obou staveb se uplatňuje stejný způsob zakončení šambrány směrem dovnitř. Charakteristickým znakem Ernova stylu může být časté užití růžic v zalamování šambrán nebo vyplňování geometrickými tvary. Růžice v rozích se objevují také na okně nad portálem kaple sv. Barbory.

V letech 1651-1656⁵⁴ nechal vystavět Gabriel Serenyi, otec Anny Marie, pozdější manželky Jana Zikmunda Petřvaldského kostel sv. Vavřince v Bojkovicích. Jan Křtitel Erna zde opakuje půdorys⁵⁵ farního kostela Narození Panny Marie ve Vranově u Brna, který vystavěl jeho otec Ondřej Erna. Nad vstupním portálem se nachází velké okno se segmentovým záklenkem, šambránou a kapkami, které je uplatněno také u sv. Barbory.

Autorství kostela Narození Panny Marie v Kostníkách není přímo doloženo, ale je možné uvažovat o Ernově projektu. Jednolodní kostel s půlkruhově zakončeným kněžištěm nechal vystavět hrabě Berchtold na Uherčicích v roce 1696. Kolem závěru kostela jsou umístěny náhrobky příslušníků rodu Segür-Cabanac a poté rodu Vražďů z Kunvaldu. Na první pohled stavba vykazuje shodné rysy s vertikálním a horizontálním členěním průčelí kaple sv. Barbory. Nápadné je užití pilastrů s toskánskou hlavicí, která nese zalamované římsové kladí totožné profilace.

⁵² Viz Koryčánek (pozn. 32), nestránkováno.

⁵³ Jindřich Noll-Jan Křtitel Erna, stavitel brněnský, in: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*, řada uměnovědná F 16, Brno 1988–1989, Brno 1990, s. 27 – 43.

⁵⁴ Bohumil Samek, *Umělecké památky Moravy a Slezska*, I, s. 87. Základní kámen byl položen 27. července 1651.

⁵⁵ Jednolodní stavba s dvojicí hranolových věží s pravouhle zakončeným chórem.

Stavby, u nichž se Ernovo autorství dnes uvádí, vykazují jisté společné znaky s kaplí sv. Barbory. To přivádí řadu historiků k domněnce, že tyto stavby můžeme připisat jednomu autorovi. Za předpokladu, že autorem kaple sv. Barbory byl Erna, jednalo by se o jeho jedinou centrální stavbu s kupolí. K určení autorství ale chybí pramenný materiál. Tato otázka tedy zůstává stále nedořešena.

4. VÝVOJ CENTRÁLNÍCH STAVEB V EVROPĚ

Kořeny centrální dispozice jako takové hledejme již v antice. K nejjachovalejším antickým chrámům patří právě Pantheon. Centrální stavba s monumentální kupolí zasvěcená všem bohům byla postavena v letech 115 – 125 n.l. v Římě.⁵⁶ Volný monumentální prostor bez opěr má mimořádně silné obvodové zdi z betonu o tloušťce 6 metrů obložené cihlami. Kupoli o průměru 43,6 m s pěti řadami kazet nese převýšená zeď a podpírají ji četné vylehčovací oblouky ve zdivu.⁵⁷

Centrální dispozice byla užívána také u řady románských památek, většinou na půdorysu kruhu, tak i u památek gotických s užitím půdorysu ve tvaru polygonu, čtverce nebo kříže.⁵⁸ Půdorys řeckého kříže se čtyřmi přibližně stejně dlouhými rameny byl uplatňován především ve Východořímské říši a v oblastech ovlivněných Byzancí. Příkladem je mauzoleum Gally Placidie v Ravenně s bohatou mozaikovou výzdobou. Galla Placidia, sestra římského císaře Honorio a manželka císaře Constantia III., si místo svého posledního odpočinku nechala postavit přibližně v letech 425 až 450. Císařovna však zemřela a byla pohřbena roku 450 v Římě, proto nebylo mauzoleum ke svému účelu využito. Chrám s malými vchodovými dveřmi na severní straně působí střízlivým a jednoduchým dojmem. Interiér naopak překypuje velkolepostí mozaikové výzdoby. Tento památník se stal vzorem mnoha realizací, z nichž nejvýznamnější je zbořený chrám svatých apoštolů v Konstantinopoli. Ve středověku byl tento prostorový útvar vyhrazován zejména pro stavby hrobní, memoriální, kapitulní a baptisteria. Centrální půdorys byl odjakživa spjatý se zasvěcením sv. kříže a mariánským kultem.⁵⁹ Tato dispozice narážela na problémy související s provozem křesťanského kultu. Z toho důvodu byla realizace těchto staveb častěji užívána pro malé kaple nebo kostely speciálního charakteru, například votivní, kde nebylo plánované umístění soukromých oltářů.⁶⁰

Popularita centrální dispozice vzrostla v italské renesanci. Spatřujeme ji v návrzích Brunelleschiho sakristie z dvacátých let 15. století pro Medicejské v San Lorenzo nebo v kapli soupeřícího rodu Pazziů v Santa Croce z šedesátých let 15. století.

⁵⁶ Gerhard Löwe, *Antika ABC*, Praha 1974, s. 138.

⁵⁷ Wilfried Koch, *Evropská architektura: encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, Praha 1998, s. 34.

⁵⁸ Jarmila Krčálová, *Centrální stavby české renesance*, Praha 1974, s. 5.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 5.

⁶⁰ Michael Raeburn a kol., *Dějiny architektury*, Praha 1993, s. 128-131.

V obou případech byly církevní stavby v toskánské architektuře velmi originální.⁶¹ Byzantský motiv krychle s kupolí Brunelleschi znal například ze středověkého baptisteria v Padově.

Plán stavby polygonálního kostelíka S. Maria degli Angeli ve Florencii pod vedením Fillippa Brunelleschiho (1377-1446) z roku 1434 byl klíčový pro italské centrální stavby vůbec. Návrh byl podnětný pro Giuliana da Sangallo (1445-1516) i Leonarda da Vinci (1452-1519), kteří se problému věnovali.⁶² Také Leon Battista Alberti se zajímal o architekturu a kolem roku 1450 sepsal jako jeden z prvních pojednání o architektuře *De re aedificatoria*.⁶³ Důležitou roli ve vývoji a formování centrálních renesančních staveb měly právě traktáty předních italských teoretiků, které kladly důraz na určité typy půdorysů. Kruh byl mnoha teoretiky doporučen jako ideální forma půdorysu nebo pro tvar kupole, jakožto symbol sféry nebeské. Podle Albertiho má architekt nacházet řád harmonie a symetrie v přírodě. Je inspirován dílem Aristotelových a Vitruviovým. Proto hledal renesanční člověk 15. a 16. století harmonii v kruhu. Francesco di Giorgio (1439-1501) vidí kruh jako symbol Boha. Pro Sebastiana Serlia (1475-1554) je kruh nejdokonalejší tvar z dvanácti základních tvarů kostela. Vitruviův harmonický chrám odráží proporce lidského těla. Leonardo da Vinci tuto ideu ilustruje tak, že postavu vpisuje do kruhu.⁶⁴ Na Albertiho ideu navazuje Andrea Palladio (1508-1580) ve spise *Čtyři knihy o architektuře* z roku 1570. Za nejkrásnější tvary považuje ty okrouhlé čtyřúhelníkové, jednoduché a pevné zároveň. Jsou připisovány Slunci a Měsíci, ale také Vestě, bohyni Země, živlu, který je také kulatého tvaru.⁶⁵ Kruh je dokonalý obrazec uzavřen jedinou hranicí bez začátku a konce. Tento centrální útvar je zhmotněním idejí dávných myslitelů užívaný dodnes.

Úspěch nových italských typů kostela mimo Itálii ukazuje významný rozdíl mezi východní a severní Evropou. Ve východní Evropě dosáhly obliby malé centrální kaple, například v Polsku je jich více než dvě stě. Naopak v západní Evropě bylo sakrálních centrálních staveb méně.

⁶¹ Viz Raeburn a kol. (pozn. 60), s. 128-131.

⁶² Viz Krčálová (pozn. 58), s. 6.

⁶³ Leone Battista Alberti, *Deset knih o stavitelství*, Praha 1956.

⁶⁴ Viz Krčálová (pozn. 58), s. 7-8.

⁶⁵ Andrea Palladio, *Čtyři knihy o architektuře*, Praha 1958, s. 224-225.

5. SAKRÁLNÍ STAVBY NA PŮDORYSU ŘECKÉHO KŘÍŽE V EVROPĚ

Řecký kříž má na rozdíl od latinského kříže všechna ramena stejně dlouhá. Tento geometricky prostý tvar byl obzvláště vhodný pro architekturu v Benátkách, kde volně navázal na stavební styl používaný v nejstarších benátských kostelích.⁶⁶ Až do 16. století patřila k nejvlivnějším vzorům právě bazilika svatého Marka v Benátkách. Byzantizující centrála s pěti kupolemi byla stavěna na půdorysu řeckého kříže od poloviny 11. století a dokončena na počátku 13. století. Stala se předlohou benátské sakrální architektury především pro četné raně renesanční kostely.⁶⁷ Nachází se na náměstí sv. Marka vedle Dóžecího paláce. Unikátní vzhled monumentální baziliky s byzantským vlivem překypuje velkolepostí exteriéru i interiéru.

Vrcholné užití centrálního typu stavby nastalo v době, kdy byl právě řecký kříž použit v návrhu⁶⁸ pro nový chrám svatého Petra.⁶⁹ V dubnu 1506 položil architekt Donato Bramante (1444-1514) základní kámen ke stavbě.⁷⁰ Na místě původní baziliky Bramante pro chrám sv. Petra již ve svém prvním návrhu zvolil velkolepou centrálu s půdorysem řeckého kříže a kupolí. Tím přejímá typickou formu sakrální stavby, která byla nejobvyklejší v antice. Konkrétně zde chtěl umístit polokulovou kupoli podle vzoru římského Pantheonu.⁷¹ Kupole měla dosedat na tambur s prstencem volně stojících sloupů. Centrála s vystupujícími apsidami, se čtyřmi malými kupolemi a jednou velkou centrální kupolí. Tato kompozice vychází z opakování jednoho základního prvku v odlišném měřítku a připomíná baziliku sv. Marka v Benátkách.⁷²

V roce 1513 však umírá papež Julius II. a o rok později i Bramante, na jehož doporučení se po jeho smrti stává architektem Raffael Santi (1483-1520).⁷³ Ten k plánu připojil hlavní loď s čelní fasádou. V čele projektu se střídá řada jmen. Antonio da Sangallo mladší (1484-1546) vypracoval nový projekt, v němž propojil centrálu

⁶⁶ Viz Raeburn a kol. (pozn. 60), s. 128-131.

⁶⁷ Ibidem, s. 157-158.

⁶⁸ Toman Rolf, *Umění italské renesance: architektura, sochařství, malířství, kresba*, Praha 1996, s. 132-133. Kolem roku 1508 byl zhotoven návrh kostela Santa Maria della Consolazione v Todi. Stavba nese půdorys čtverce se třemi polygonálními a jednou půlkruhovou apsidou s kupolí, jež se nápadně podobá mladším studiím Leonarda da Vinciho. Jméno autora je sporné, patrně Cola z Caprola zahájil stavbu, která vychází z návrhu Bramanteho centrální dispozice pro chrám sv. Petra.

⁶⁹ Ibidem, s. 131-132.

⁷⁰ René Huyghe, *Umění renesance a baroku*, Praha 1970, s. 159-160.

⁷¹ Viz Rolf (pozn. 68), s. 130-131.

⁷² Viz Huyghe (pozn. 70), s. 159-160.

⁷³ Jaromír Sopouch-Hana Sopouchová, *Za památkami Říma a Vatikánu*, Brno 1991, s. 65-67.

se dvěma věžemi. Papež Pavel III. pověřil vedením stavby Michelangela (1475-1564). Ten přijal půdorys řeckého kříže, ale opustil čtyři vedlejší kupole a věže a začal s výstavbou jedné mohutné kupole. Navázal na konstrukci Brunelleschiho kupole ve Florencii s dvojnásobným pláštěm a žebrovou konstrukcí, na niž je nasazena lucerna. Po roce 1607 zvítězil Carlo Maderno (1556-1629) v soutěži na dostavbu chrámu a změnil centrální půdorysný typ na podélný typ latinského kříže. Také vybudoval nové průčelí, dokončil fasádu a atrium.⁷⁴ Po Madernově smrti roku 1629 se stal hlavním stavitelem Gian Lorenzo Bernini (1598-1680). Nový chrám sv. Petra vysvětil papež Urban VIII. dne 18. listopadu 1629. Chrám sv. Petra ovlivnil řadu umělců a stal se vzorem množství zdařilých realizací.⁷⁵

Začátkem 16. století dosáhla renesanční architektura v čele s Bramantem vrcholné úrovně. Styl se postupně rozšířil do celé Evropy. Neustálý vývoj, hledání nových antických zdrojů a snaha o originalitu vyvrcholily v manýrismus. Jako reakce na probíhající manýrismus se v Římě kolem roku 1600 formovalo barokní umění. Dynamické baroko vytvářelo často složité půdorysy. Zdi byly konkávně i konvexně zprohýbány, čímž vzniká hra světla a stínu a půdorys řeckého kříže tím získal novou podobu.⁷⁶

SANTA MARIA DELLE CARCERI V PRATU

Kostel Santa Maria delle Carceri je stavba chrámového typu s centrálním půdorysem s malou kupolí, kterou provedl Giuliano da Sangallo v Pratu.⁷⁷ Ramena stavby jsou přísně pravoúhle uzavřena a nesou valenou klenbu. Hlavní oltář byl navržen autorem projektu a nese fresku Madony s dítětem.

⁷⁴ Viz Huyghe (pozn. 70), s. 159-160.

⁷⁵ Ibidem, s. 160. Kostel Santa Maria di Carignano z roku 1552 v Janově v jisté podobě navazuje na dispozici Bramantova a Michelangelova návrhu pro chrám sv. Petra. Autorem projektu je Michelangelův obdivovatel Galeazzo Alessi.

⁷⁶ Tato metoda byla využita například ve vrcholně barokním kostele sv. Lukáše a sv. Martiny od architekta Pietra da Cortona. Chrámy vystavěny v letech 1635-50 na půdorysu rovnoramenného kříže má konvexně vypjaté ramena. Jeho interiér je bohatě dekorativně vybaven. Taktéž zkosená nároží v kostele S. Lorenzo v Turíně má Guarino Guarini konvexně vypouklá. Půdorys chrámu z let 1668- 1687 tvoří osmiúhelník vepsaný do čtverce s prohnutými stěnami. Nad křížením a presbytářem najdeme celkem dvě kupole.

⁷⁷ Peter Murray, *The architecture of the Italian Renaissance*, London 1963, s. 102 – 104.

Na místě kostela stála původně malá kaple s obrazem Madony.⁷⁸ *“Jakési malé děvčátko zahlédlo jednou v Mariiných očích slzy. Příhodu, o níž okamžitě všem vyprávělo, potvrdili také další svědci, mezi nimi i zvoník nedalekého kostela. Město se shodlo na tom, že musí být k uctění zázračného obrazu vystavěn kostel, jehož architekt by měl být vybrán ve veřejné soutěži.”*⁷⁹ Vítězný architekt však projekt nerealizoval. Lorenzo de' Medici stavbou chrámu pověřil již jmenovaného Giuliana da Sangallo. Kostel neměl komplikované liturgické nároky a tak architekt vyprojektoval centrální stavbu pod vlivem návrhů centrálních staveb od Leonarda a Bramanteho.⁸⁰ Sangallo pocházel z rodiny architektů. Jeho bratr Antonio da Sangallo starší byl architektem stejně jako jeho synovec Antonio da Sangallo mladší, syn Antonia. Kostel v Pratu patří k jeho nejzajímavějším realizacím. Se stavbou započal v roce 1485.⁸¹

Téměř sto let trvala výstavba poutního kostela **Santa Maria della Consolazione v Todi** (1508-1605) na místě původní středověké kaple. Autor stavby doložen není, nicméně se v literatuře uvádí několik jmen, mezi nimiž je Donato Bramante, Cola di Mateuccio z Capraroly, Baldassara Peruzzi, Vignola a nakonec i Ippolito Scalzi. Projekt čerpá z neuskutečněných Bramanteho návrhů pro chrám sv. Petra v Římě. K centrálnímu prostoru přiléhají čtyři apsidy tvořící ramena kříže. Centrální půdorys vyhovoval dobovému chápání. Otázkou však zůstávalo umístění hlavního oltáře a obrazu madony s dítětem v jednom ze čtyř ramen, což by narušovalo symetrii, rovnováhu a dokonalost obrazce. Řešením bylo umístění půlkruhové apsidy na sever, aby se odlišila od ostatních polygonálních. Všechny apsidy mají malá okna, ty polygonální jsou odlehčeny vždy čtyřmi výklenky. Stavbu završuje vysoká kupole s lucernou.

Dispozici řeckého kříže s centrální kupolí navrhl i Antonio da Sangallo starší pro kostel **San Biagio v Montepulciano**, na místě původního raně křesťanského kostela. Projekt z roku 1518 vznikl po vzoru stavby kostela Santa Maria delle Carceri v Pratu, na němž pracoval bratr Giuliano da Sangallo. Stavba chrámu trvala až do roku 1545. Na konci všech čtyř ramen měly být věže. Projekt zahrnoval výstavbu dvou symetrických věží umístěných na obou stranách hlavního průčelí, z nich pouze

⁷⁸ Viz Rolf (pozn. 68), s. 112.

⁷⁹ Ibidem, s. 112-113.

⁸⁰ Viz Murray (pozn. 77), s. 102.

⁸¹ Ibidem, s. 102-104.

severovýchodní byla dokončena. Schéma hlavního průčelí se opakuje. Výrazné kladí lemují celou stavbu. Protilehlá strana od vstupu je zakončena půlkruhovou apsidou. Nad vstupním portálem se nachází obdélníkové okno s trojúhelníkovým štítem a nad ním ještě menší okno kruhové.

KOSTEL S. TOMMASO DI VILLANOVA V CASTEL GANDOLFO

Kostel S. Tommaso di Villanova se nachází na menším náměstíčku v italském městě Castel Gandolfo, ležícím jihovýchodně od Říma, kde se nachází také papežská rezidence. Gian Lorenzo Bernini (1598-1680) dal vzniknout centrální stavbě mezi lety 1658-1661. Volba centrálního řešení stavby byla zcela záměrná vzhledem k menšímu náměstí, které Berninimu nedovolilo uplatnit obdélníkovou dispozici prostoru. Průčelí je členěno pilastry s toskánskou hlavicí nesoucí zalamovanou římsu. Výrazné kladí rozděluje horní a dolní část. Fasáda působí spíše jednoduše a střídme v souladu s papežským letním sídlem, kterého je součástí. Je zdobena dvojími pilastry a dalšími detaily, jako jsou těžké dveře s trojúhelníkovým štítem, které napovídají pozdějšímu datu výstavby. K docílení větší dynamiky umístil architekt pilastry i mezi rameny kříže.⁸² Ta jsou přísně pravoúhle uzavřena, podobně jako v kostele Santa Maria delle Carceri v Pratu od Giuliana da Sangallo, kde můžeme shledávat inspirační zdroj. Obě zmiňované stavby spojuje také připojení levé stěny ke konventu. Dispozice je utvářena centrálním prostorem pod kupolí a k němu přiléhajícími užšími rameny kříže. Toto schéma, již přítomné v Santa Maria delle Carceri v Pratu, je obohaceno o zkosené vnitřní nároží stavby v křížení. Tento jev zhlédávám jako další vývojový stupeň jinak jednoduchého půdorysu. K vypracování projektu kupole Bernini využil konstrukční systém známý ve starověku a konkrétně vysledovaný v Pantheonu nebo v Brunelleschiho známé kupoli v Santa Maria del Fiore ve Florencii. Kupole se stává dominantou celé architektury. Ve srovnání s kostelem v Pratu a dalšími renesančními chrámy se vytahuje dál do výšky. V zadní části nalezneme vstup do krypty. Chrám byl vyzdoben mimo jiné medailony s výjevy ze života světce.⁸³

Sv. Tomáš z Villanovy (1486-1555), patron studentů, byl řeholník augustiniánského řádu a v letech 1544–1555 arcibiskup ve Valencii. Papežem Pavlem

⁸² Rudolf Wittkower, *Art and Architecture in Italy 1600-1750*, London 1958.

⁸³ Tod Marder, *Bernini and the art of architecture*, New York-London-Paris 1998, s. 213.

V. byl prohlášen za blahoslaveného a Alexandrem VII. svatořečen v roce 1658, tedy v roce zahájení výstavby kostela v Castel Gandolfo. Původně mělo být místo zasvěceno svatému Mikuláši. Nepochybně tato okolnost vedla Alexandra VII k věnování památce svatému Tomáši z Villanovy. Dalším vodítkem může být dispozice chrámu. Šest rovnoramenných křížků je černým hedvábím vytkáno na palliu arcibiskupa.⁸⁴ Toto zdobení vychází asi z tradice. Pravidelnost kříže vede ke snazšímu vyšití obrazce, tudíž nemohu shledávat souvislost.

⁸⁴ Antonín Podlaha, *Katolická liturgika*, Praha 1947, s. 57.

6. SAKRÁLNÍ STAVBY NA PŮDORYSU ŘECKÉHO KŘÍŽE V ČESKÝCH ZEMÍCH

Uplatnění křížových centrálních staveb v období románském a gotickém je u nás spíše výjimkou. Nicméně je doložena existence dnes již zaniklé kaple Božího těla v Praze uprostřed Dobytčího trhu, dnešního Karlova náměstí. Kapli založili tři hejtmané ve jménu čtyřicetičlenného bratrstva, majícího ve znamení obruč se zasvěceným kladivem. Postavena byla mezi lety 1382 – 1393 na místě původní dřevěné věže, ze které se vždy první pátek po velikonocích na svátek Sv. kopí a hřebů Páně ukazovaly nejvzácnější svaté ostatky. Náležely k říšskému korunovačnímu pokladu, jež získal Karel IV. v roce 1350.⁸⁵ Celý název nové stavby zněl kaple přesvatého těla a krve Páně Ježíše Krista našeho spasitele a Vykupitele a neposkvrněné Panny Marie a svatých Felixe a Adukta, mučedníků. Centrální kaple se stala místem pohřbů univerzitních profesorů, rektorů a vědců. Podle doložených informací, stejně jako kaple sv. Barbory, tedy měla funkci pohřební a byla také cílem mnoha poutníků. V roce 1609 byla věž rekonstruována a roku 1628 byla kaple odevzdána jesuitům. Jejich neuskutečněná idea byla vybudovat u kaple samostatnou novoměstskou kolej.⁸⁶ Za vlády Josefa II. roku 1784 byla uzavřena, odsvěcena a o pět let později prodána měšťanu Václavu Lieberovi a následně Vojtěchu Eisnerovi a poté zbořena.⁸⁷

Archeologický výzkum při plánované úpravě Karlova náměstí na jaře 2011 objevil zbytky kaple. Potvrdil její umístění a nastínil blíže její podobu. Centrála měla patrně půdorys rovnoramenného kříže s polygonálními presbytáři a skupinou bočních kaplí. Až na několik vedut nebyla kaple před jejím odstraněním nikdy stavebně dokumentována. Nejstarší vyobrazení nalezneme na rozměrné vedutě Prahy,

⁸⁵ Růžena Baťková a kol. *Umělecké památky Prahy 2. – Nové Město, Vyšehrad*, Praha 2000, s. 87.

K nejvzácnějším patřily ostatky, připomínající Kristovo utrpení. Tedy kopí Longinovo, hřeby, trny z Kristovy koruny, houba, části z dřeva kříže, z Kristových rouch, z provazu, z ubrusu z Poslední večeře a P. Marii – zkrvavené roucho, kapka mléka, vlasy, pás ad. Za nejdražší poklad římského císařství sám Karel označil hřeb a kopí, k jejich uctění zavedl svátek Sv. kopí a hřebů Páně a papež udělil odpustky všem, kteří na tento svátek přijedou do Prahy. Podle svědectví Beneše Krabice z Weitmile přicházeli potníci z celého světa a zaplnili celé náměstí. Praha se tím zařadila mezi hlavní poutní místa křesťanské Evropy.

⁸⁶ Jaroslav Podliska, příspěvek archeologie poznání kaple Božího těla na Karlově náměstí v Praze in: *Stará Praha*, ročník XXIX 2013 č. 2, s. 2-18.

⁸⁷ Viz Baťková (pozn. 85) s. 87.

tzv. Vratislavském dřevorytu z roku 1562 od Jana Kozla a Michaela Peterleho z Annabergu. Realističtější vyobrazení s detaily nastiňuje Sadelerův prospekt z roku 1606 od Filipa van den Bossche.⁸⁸ Z dochovaných staveb se jí nejvíce podobá kostel Panny Marie v Trevíru z poloviny 13. století na půdorysu řeckého kříže s centrální věží.

Další křížová centrální stavba se nacházela na místě dnešní katedrály sv. Víta, založené knížetem Václavem, prvním českým světcem, kolem roku 930. Ostatky tohoto světce byly nedlouho po jeho zavraždění ve Staré Boleslavi přeneseny do hrobu v jižní apsidě svatovítské rotundy. Dnes se nad tímto místem nachází svatováclavská kaple. K centrálnímu kruhovému prostoru se pojily nejspíše čtyři podkovovité apsidy ve tvaru rovnoramenného kříže orientované podle světových stran.⁸⁹ Tvarem navazuje na předstupně ze Středozeví, odtud byl tento typ přejet na Velké Moravě a pak přenesen do Čech.⁹⁰ Patří k prvním svého typu v Čechách a stala se vzorem v následujících dobách. Podle historika Dušana Třeštíka, jenž se tímto tématem zabýval, zvolil kníže Václav centrální dispozici proto, že v raném středověku se centrály stavěly nad hroby mučedníků nebo na posvátných místech.

Prvky renesančního slohu se u nás začaly pozvolna objevovat na sklonku 15. století a s ním také obliba centrálních křížových staveb. Největšího rozkvětu dosáhly v severoitalské pozdní renesanci na přelomu 15. a 16. století. V důsledku třicetileté války byla v první polovině 17. století veškerá stavební činnost válkou postížených zemí pozastavena. Teprve v padesátých letech se naše země pozvolna vzpamatovala z válečných útrap a nečinnost vystřídala stavební aktivita. Časté přestavby poničených objektů doplňují výstavby nové, u kterých pozorujeme znaky následujícího slohu. Zpočátku se jedná o stavební činnost ze strany církve, avšak svá sídla si buduje také šlechta.

KAPLE SV. ŠEBESTIÁNA V MIKULOVĚ

Na tehdejší hoře Tanzberg nad Mikulovem, dnešní Svatý kopeček, byl 2. července roku 1623⁹¹ položen základní kámen pro kostel sv. Šebestiána. Byl vystavěn

⁸⁸ Viz Podliska (pozn. 86) s. 3-17.

⁸⁹ Jisté je, že kostel založený sv. Václavem měl podobu rotundy s východní apsidou. Zda byla loď zastropena či klenuta nevíme. Patrně byla následně zřízena i apsida na jihu, poté dodatečně nahrazená apsidou větší. Třetí apsida byla zřízena na severu a není zcela zřejmé, zda čtvrtá na západě.

⁹⁰ Klára Benešová - Anežka Merhautová, *Katedrála sv. Víta v Praze. K 650. výročí založení*. Praha 1994, s. 13-15.

⁹¹ Václav Richter-Ivo Krsek-Miloš Stehlík et al., *Mikulov*, Brno 1971, s. 133.

podle italského vzoru na památku obětí morové epidemie z předešlého roku. O tři roky později nechal stavebník kaple kardinál F. Ditrichštejn vyzdobit cestu ke kostelu volně stojícími sochami.⁹² Po šesti letech přibyla ke kapli ještě zvonice se dvěma zvony, která roku 1663 vyhořela.⁹³ Původní kaple z důvodu poničení bleskem a následným požárem ve stejném roce byla rovněž přestavěna. Nová kaple vystavěná v letech 1672-1679 se dochovala.⁹⁴ Začátkem 18. století přibyla k hlavnímu oltáři sakristie. Za josefínských reforem byl kostelík zrušen, však díky nové komisi roku 1863⁹⁵ byl opět obnoven. Autor stavby doložen není, však vzhledem k tehdejší přítomnosti G. G. Tencalli v Mikulově se uvažuje právě o něm.⁹⁶ K centrální stavbě na půdorysu rovnoramenného kříže přiléhá čtyřboká sakristie. Nad křížením se tyčí osmiboký tambur s kulatými okny a mohutná kupole s lucernou. V ramenech je budova zaklenuta valenou klenbou a v sakristii křížově s výsečemi. Čela všech ramen s prolomenými štíty zdobí velká půlkruhová okna dělena na tři části. Na rozdíl od půdorysu kaple sv. Barbory, který je členěn pěti shodnými čtverci, je utvářen centrálním prostorem pod kupolí a k němu přiléhajícími rameny kříže. Bílou fasádu lemují nárožní pilastry včetně pláště sakristie, jejíž štít nese volutová křídla. Hlavní průčelí je členěno kamenným portálem se segmentovým frontonem. Interiér kaple je členěn hlavním prostorem pod kupolí, ke kterému přiléhají užší kaple.

KOSTEL SV. JAKUBA VĚTŠÍHO V JIČÍNĚ

Kostel nechal vystavět Albrecht z Valdštejna. Základní kámen stavby s centrální dispozicí byl položen roku 1627⁹⁷ v blízkosti rozestavěného zámku na místě několika zbořených měšťanských domů. Po Valdštejnově smrti roku 1634 byla stavba pozastavena a později roku 1681 dokonce vyhořela. Proběhla rekonstrukce a následoval další požár v roce 1768. Kostel byl znovu opraven a jeho podoba je zachována

⁹² Zda se jedná o sochy původní, nemůžeme tvrdit, je možné se domnívat, že část byla zhotovena později.

⁹³ Miroslav Svoboda a kol., *Mikulov – Dějiny moravských měst. historie, kultura, lidé*, Praha 2013, s. 116.

⁹⁴ Bohumil Samek, Kostel sv. Šebestiána v Mikulově in: *Umělecké památky Moravy a Slezska*, svazek druhý J/N, Praha 1999, s. 498.

⁹⁵ Viz Richter-Krsek-Stehlík et al. (pozn. 91), s. 156.

⁹⁶ Viz. Koryčánek (pozn. 32), nestránkováno.

⁹⁷ Jaroslav Wagner, *Jičín*, Praha 1979, s. 38.

dodnes.⁹⁸ Chrám se nachází na Valdštejnově náměstí mezi zámekem a Valdickou bránou. Je propojen původně dřevěnou obloukovou spojovací chodbou s blízkým zámekem.

Centrála je založená na půdoryse řeckého kříže s půlkruhovým presbytářem a dvěma obdélnými sakristiemi po stranách.⁹⁹ Mezi jednotlivá ramena kříže jsou umístěny kaple. Průčelí je členěno dvěma sloupy, nesoucími římsu s trojúhelníkovým štítem. Interiér zdobí pilastry, ramena kříže jsou deformována zúžením. Zařízení je spíše pozdně barokní. Hlavní oltář nese obraz sv. Jakuba, po jehož stranách spatřujeme v nikách sochy českých patronů sv. Víta, sv. Vojtěcha, sv. Václava a sochu sv. Ludmily.

Autorem plánů kostela je dle dostupných zdrojů Giovanni Battista Pieroni, v té době jediný valdštejnský architekt italského školení. Pod vlivem jezuitského řádu převzal centrální řešení z Vignolova závěru římského kostela Il Gesù, jež byl ústředním chrámem jezuitů.

KOSTEL SV. JIŘÍ A SV. MARTINA V MARTÍNKOVICÍCH

V letech 1690 – 1692 přestavil kameník Giovanni Baptista Allio¹⁰⁰ původní dřevěný kostelík z roku 1384 podle projektu architekta Martina Allia (1651-1701).¹⁰¹ K původnímu kostelíku byla přistavěna zděná věž, která byla při přestavbě zachována. Právě kostel sv. Jiří a sv. Martina v Martínkovicích ve východních Čechách je jediný ze skupiny broumovských kostelů, který neprovedl mezi lety 1690-1743 Kryštof Dientzenhofer a jeho syn Kilián Ignác. S výstavbou v duchu raně barokní architektury severoitalské proveniencí bylo započato záhy po dokončení přestavby reprezentativního broumovského klášterního kostela a můžeme předpokládat, že se na obou stavbách podíleli stejní umělci. Půdorys má tvar řeckého kříže a vnitřní nároží jsou zkosená. Kostel v Martínkovicích je obrácen k jihu a jeho rozměry proti okolním kostelům nejsou nijak velké. K obdélníkovému kněžišti přiléhá příčná loď s krátkými rameny.

⁹⁸ Emanuel Poche, *Umělecké památky Čech*, svazek první A/J, Praha 1977, s. 595-596.

⁹⁹ Viz Wagner (pozn. 97), s. 39. Totožné zasvěcení najdeme v kostele sv. Jakuba v Compostele. Jistou analogii spatřujeme i v chrámu San Biaggio v Montepulcianu, kde ale nedochází k deformaci prostoru ramen kříže. Naopak v kostele Sta Maria di Carignano v Janově pozorujeme prohloubení obou ramen a tím zvětšení celkového prostoru.

¹⁰⁰ Milada Vilímková-Pavel Preiss, *Ve znamení břevna a růží: Hist., kult. a umělecký odkaz benediktinského opatství v Břevnově*, Vyšehrad 1989, s. 72. Autorství Jana Baptista Allio je doloženo platbou na dvě splátky za stavbu kostela sv. Jiří v Martínkovicích.

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 72.

V jihozápadním rohu se nachází nízká sakristie. Stavba je završena osmibokou bání. Hlavní severní průčelí kostela je tříosé. Stejně jako u kaple sv. Barbory, také zde je patrný vliv severní Itálie. Ve snaze vyvolat podélné působení interiéru v zásadě centrálního schématu jsou dvě protilehlá ramena kříže protažena.

V interiéru kostela sv. Jiří a sv. Martina najdeme fresky s výjevem ze života Panny Marie, sv. Jiří a sv. Martina od Felixe Antonína Schefflera z roku 1748, které zdobí i kupoli. Hlavní oltář s výjevem sv. Jiří předváděného před soudce pochází z doby dokončení stavby. Po stranách jsou řezby svatých prvomučedníků Štěpána a Vavřínce.¹⁰² Valná většina výzdoby kostela se váže právě k svatému Jiří.

POUTNÍ AREÁL V MARIÁNSKÉ TÝNICI

Areál v Mariánské Týnici byl budován od roku 1710, ale stavební práce byly ukončeny až v roce 1764, tedy více než čtyřicet let po umělcově smrti.¹⁰³ Autor Jan Blažen Santini - Aichel¹⁰⁴ plně akceptoval krajinný ráz a zasadil do něj poutní kostel Zvěstování Panny Marie. Centrála s řeckým křížem s okosenými rohy je dominantou širokého kraje.¹⁰⁵ Ramena mají osmiúhelný půdorys a jsou z části zasunuta do středového prostoru. Nad křížením kostela je zasazena výrazná kupole bez tamburu s mariánskou hvězdou na vrcholu. Inspirace pro dispoziční schéma mohlo vzejít z pařížského theatinského kostela sv. Anny od Guarina Guariniho, kterému odpovídá formování ramen kříže ve smyslu příčně protažených oktogonů.¹⁰⁶ Ambitový dvůr s kaplemi procházející kostelem tvoří čtverec. Zmiňované nárožní kaple, vyvýšené

¹⁰² Ibidem, s. 264.

¹⁰³ Mojmir Horyna, *Stavba a svět. Krajinně urbanistické principy architektury Jana Santiniho*, in: *Barokní umění*, Praha 1991, s. 115.

¹⁰⁴ Jan Blažen Santini-Aichel (1677-1723) patří k nejvýznamnějším představitelům barokní architektury v českých zemích. Byl nejstarším synem zednického mistra Santiho-Aichla a jeho ženy Alžběty, rozené Thimové. Vyučil se v dílně svého otce, podnikl italskou cestu a v roce 1699 se vrací do Prahy. Vstupuje do služeb zbraslavského cisterciáckého kláštera. Od počátku jsou objednateli Santiniho zakázek významní klienti a jeho dílo vzbuzuje nepochybně pozornost a obdiv. Jeho nápadité půdorysné dispozice tvoří téměř vždy centrální a často neobvyklý obrazec. Uvádím hned několik příkladů staveb na půdorysu řeckého kříže. Mnohdy komplikovaná geometrická forma byla inspirována jednotným prostorem italského architekta Francesca Borrominiho (1599-1667), případně některými prostorovými systémy vídeňského architekta Johanna Bernharda Fischera von Erlach (1656-1723).¹⁰⁴ Přibližně polovina Santiniho realizací jsou přestavby. Architekt se tak musel vyrovnávat s prostorem starší zástavby.

¹⁰⁵ Mojmir Horyna, *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998, s. 275-278.

¹⁰⁶ Ibidem, s. 280.

oproti ambitu o střechy, jsou nakoso vytočeny a kouty dvora pak zaoblény. Půdorysné schéma křížové centrály využil Santini i na jiných svých projektech. Podobná originální kompozice poutního areálu jím byla použita také ve Křtinách.

KOSTEL SV. VÁCLAVA VE ZVOLI

Santiniho autorství pro kostel sv. Václava ve Zvoli není přímo doloženo, vyplývá z jeho činnosti pro žďárský klášter. Stavebníkem byl opat žďárského cisterciánského kláštera, Václav Vejmluva, jehož monogram "W" najdeme spolu s křížem na průčelí štítu. Původní gotický kostel byl přestavěn v letech 1713-1717.¹⁰⁷ Dominanta místní návsi má půdorys řeckého kříže, má konvexně zakončené lodě a východní rameno se liší dvojnásobnou hloubkou, čímž se projevuje longitudinální tendence. Východní rameno je spojeno s dvojicí hranolových věží převzatých částečně ze středověké stavby. Opakuje se zde dispozice poutního kostela v Mariánském Týnci. Vnější stěny se podobně jako u Křtinského chrámu dělí na úseky konvexní, konkávní nebo rovné a spatřujeme možný gotizující princip.¹⁰⁸

KOSTEL JMÉNA PANNY MARIE VE KŘTINÁCH

Autor klade značný důraz především na vizuální působivost svých staveb a jinak tomu není ani v chrámu Jména Panny Marie ve Křtinách. Santiniho autorství není archivně doloženo, ale v literatuře je všeobecně přijímáno. Tento poutní areál budovaný v dlouhém období asi od roku 1718-1750 nebyl nikdy zcela dokončen.¹⁰⁹ Starý areál byl nahrazen jednotně řešenou monumentální novostavbou s kostelem Jména Panny Marie. Proto jeho rysy nejsou patrné na exteriéru budovy. Fasádu totiž vytvořil zednický mistr Kličník.¹¹⁰ Výstavba probíhala velmi pomalu. Na tvorbě se podílelo více autorů. František Benedikt Kličník započal v roce 1718 výstavbu kaple sv. Anny. Ta má vnější

¹⁰⁷ Ibidem, s. 294.

¹⁰⁸ Jan Sedlák, *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*, Praha 1987, s. 114.

¹⁰⁹ Datace zahájení stavby v literatuře se drobně liší. Ve starší literatuře je uváděn rok 1710, jak zmiňuje i H.G.Franz. D.Hejdová v publikaci *Moravské barokní stavby Giovanni Santiniho* datuje rokem 1718, kdy byla stavěna také kaple sv. Anny. Ke stejné dataci se přiklání i R. Švácha v časopise *Umění* XXVII/1979 s. 391.

¹¹⁰ Pavel Zahradník-Dušan Foltýn, *Pokus o založení konventu bosých trinitářů při kapli sv. Barbory*, in: Dušan Foltýn a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 396-399.

půdorys pětiúhelný s konkávně vykrojenými rohy a vnitřní kruhový. Stavbu kostela vedl František Antonín Ritz od roku 1728. Stavba je orientovaná na sever a na východní straně navazuje ambitové nádvoří s kaplí sv. Anny. Originální kompozice řeckého kříže s okoseným nárožím je protažena o ochozy při nástupním rameni. Ve složité geometrické stavbě jsou základem kružnice a pentagony, jejichž rozvržení ladí s dokonalostí zlatého řezu.¹¹¹ Kostel Jména Panny Marie ve Křtinách představuje autorovu největší centrální stavbu na půdoryse řeckého kříže.

Podobnost těchto staveb, ať jde o stavbu v Mariánské Týnici, ve Křtinách či ve Zvoli, vnímáme při pohledu na půdorysy. Zde dochází k přesahu bočních prostor čtvrtinou či třetinou své hloubky do středního prostoru.

KOSTEL NAVŠTÍVENÍ PANNY MARIE NA VRŠÍČKU U LITOHNAV

Na vysokém kopci kousek od Rokycan stojí centrální svatyně na půdorysu řeckého kříže. Kostel Navštívení Panny Marie vznikl v letech 1744-1747¹¹² jako poděkování za ochranu před morem, který se královskému městu vyhýbal.¹¹³ Při opravě střechy a věže kostela roku 1823 byly ve věži nalezeny dvě památeční listiny.¹¹⁴ Ty pojednávají o zásluze měšťanů při stavbě, o autorovi projektu Janu Mourkovi¹¹⁵ a všech, kteří se na stavbě podíleli.¹¹⁶

Chrám centrálního půdorysu má plackovitou nízkou kupoli v křížení a dvojici věžiček s cibulkovou bání nad západním průčelím. Nároží s elipsovítymi okny je konkávně prohnuto a na fasádě jsou lizény. Průčelí má kamenné ostění kolem vchodu s letopočtem dokončení stavby r. 1747. Po stranách se nacházejí prázdné niky, nad kterými je jedno větší obdélníkové okno se zvlněným záklenkem. Méně nápadná kupole s lucernou a cibulkovou bání je zdobena čtyřmi vikýři.

¹¹¹ Viz Horyna (pozn. 105), s. 334.

¹¹² Věra Černá, *Rokycany*, Praha 1946, s. 35. Základní kámen byl položen 27. května roku 1744 za přítomnosti Šebastiána Tomandla, Matěje Švantle z Třebeska, sudího a zároveň poštmistra Jana Krofity, městského primase a purkmistra Jana Poláka.

¹¹³ Petr David, Vladimír Soukup, *777 kostelů, klášterů, kaplí České republiky*, Praha 2002, s. 235.

¹¹⁴ Viz Černá (pozn. 112), s. 35. Listiny jsou dnes ve velmi špatném stavu uloženy v městském archivu v Rokycanech.

¹¹⁵ Jan Mourek byl Rokycanský pozdně barokní stavitel.

¹¹⁶ Viz Černá (pozn. 112), s. 35.

7. ZÁVĚR

Kaple sv. Barbory u Buchlova dokládá vývoj raně barokní architektury na Moravě v druhé polovině 17. století. Neznámý architekt, patrně obeznámený se stylem severní Itálie, vystavěl v letech 1672-1673 centrálu na půdorysu řeckého kříže s kupolí, na místě původního gotického kostelíka. Součástí měl být i klášter pro šest mnichů řádu trinitářů. Jeho stavba však byla z nejasných důvodů v počátcích ukončena.

Architekta kaple tedy s jistotou neznáme, nedochovala se o něm žádná písemná zmínka. Často se v literatuře vyskytuje ničím nepodložená myšlenka, že autorem je Giovanni Pietro Tencalla, setkáme se ale také se jménem Jan Křtitel Erna. Pokusila jsem se charakterizovat osobní styl obou architektů a identifikovat shodné prvky s ohledem na to, že kostely kopírují dobový vývoj architektury a ustupují lokálním trendům. Přikláním se k názoru, že autorem kaple mohl být architekt Jan Křtitel Erna. Jeho doložené stavby totiž vykazují s kaplí sv. Barbory velkou slohovou příbuznost.

U staveb koncipovaných na půdorysu řeckého kříže jsem se nesetkala s pilíři či sloupy. Tato dispozice má dobré podpůrné vlastnosti, a proto není třeba těchto nosných prvků. U zmíněných staveb sleduji jisté společné znaky. Hned několik centrál na půdorysu rovnoramenného kříže je umístěno na kopci. Centrální stavba, na rozdíl od stavby podélné, budí dojem harmonie a výhodněji pracuje s prostorem v jinak strmém svahu kopce. Chrám měl zrcadlit soulad a harmonii jednotného světa stvořeného Bohem. Již v raném středověku se centrální stavby uplatňovaly mnohdy nad hroby mučedníků nebo na posvátných místech. V několika případech plní stavba funkci pohřební, jak je tomu u kaple sv. Barbory nebo u zaniklé kaple Božího těla v Praze. Některá místa jsou či bývala cílem mnoha poutníků díky uchované relikvii, jak tomu bylo u kaple Božího těla v Praze. Někdy byla součástí i poustevna, kam lidé zpočátku chodili na kázání či pro radu k poustevníkovi. Tato tradice shromažďování přežila. Takovým místem je kaple sv. Barbory u Buchlova.

Při srovnávání jsem zpozorovala jistou analogii u menších chrámů vystavěných jako poděkování za ochranu před morem, který se místu vyhýbal nebo na památku obětí morové epidemie. Tato skutečnost vyplývá také z problémů souvisejících s provozem křesťanského kultu. Z toho důvodu byla centrální křížová stavba častěji užívána u menších kaplí.

Jako učebnicový příklad italské renesanční stavby na půdorysu řeckého kříže jmenuji kostel Santa Maria della Carceri v Pratu. Chrám s malou kupolí na půdorysu rovnoramenného kříže má ramena pravoúhle uzavřena, podobně jako Berniniho kostel S. Tommaso di Villanova. Centrálně řešený půdorys obou italských staveb tvoří prostor pod kupolí a k němu přiléhající užší ramena kříže. Odpovídající dispozici představuje rovněž kaple sv. Šebestiána na Svatém kopečku u Mikulova. Jinak je tomu například v kostele sv. Jakuba Většího v Jičíně, který má ramena úzká, obdélná, s půlkruhovým presbytářem.

Architekt Jan Blažej Santini tvořil neobvyklé a často komplikované centrální půdorysy. Dispozici řeckého kříže najdeme u tří architektonicky nejbližších staveb významného autora, které jsem do práce zahrнула. Například kostel v Mariánském Týnci tvoří centrální čtvercový prostor s rameny v podobě obdélných polí zaklenutých plackami. Tradiční typ rovnoramenného kříže mohl autor poznat v díle svého učitele Jeana Bapriste Matheye. Inspirací mu byl taktéž italský architekt Guarino Guarini, který vytvářel dynamické půdorysy svých staveb.

Sledujeme-li půdorysy doložených centrálních křížových staveb, zpozorujeme v průběhu let odchylky od tohoto přísného obrazce. Vnitřní nároží stavby v křížení je napřed prosté, jak můžeme vidět v kostele sv. Jakuba Většího v Jičíně, v kostele Santa Maria delle Carceri v Pratu nebo v San Biagio v Montepulciano. Zkosené rohy má kaple sv. Barbory u Buchlova, kostel S. Tommaso di Villanova v Castel Gandolfo, kostel sv. Jiří a sv. Martina v Martínkovicích a také v kostele sv. Václava ve Zvoli. V kostele ve Křtinách a v Mariánské Týnci jsou rohy okosené až nepatrně konvexně vypouklé. Tento jev shledávám jako další vývoj jinak jednoduchého půdorysu.

S centrálními křížovými stavbami kapli sv. Barbory spojuje půdorysný typ. Přestože je kaple sv. Šebestiána odlišná členěním fasád a utvářením vnitřního prostoru, jsou spolu s kaplí sv. Barbory ojedinělými příklady sakrálních staveb na půdorysu řeckého kříže v 17. století. Ostatních shodných prvků ale není dostatek, abychom mohli stavby uvést do přímé souvislosti.

Italská architektura se stala inspirací mnoha realizací nejen u nás. Jsem si jistá, že jedna z centrálních italských staveb stála modelem, při nejmenším byla inspirací pro kapli sv. Barbory u hradu Buchlova.

8. SEZNAM VYOBRAZENÍ V OBRAZOVÉ PŘÍLOZE

Obrázek 1 Jan Willenberg, veduta Uherského Hradiště, 1593, Zdroj: Bořek Žižlavský.

Obrázek 2 Kaple sv. Barbory, pohled na vrch Modla od hradu Buchlova, zdroj: archiv autorky.

Obrázek 3 Půdorys kaple sv. Barbory, 1672 – 1673, foto: převzato z publikace August Prokop, *Markgrafschaft mähren*, wien 1904.

Obrázek 4 Řez kaple sv. Barbory, foto: převzato z publikace August Prokop, *Markgrafschaft mähren*, wien 1904.

Obrázek 5 Autor neznámý, portrét zakladatele kaple Hanuše Zikmunda z Petřvaldu, expozice hradu Buchlova, zdroj: Bořek Žižlavský.

Obrázek 6 Kaple sv. Barbory, pohled od příjezdové cesty, 1672 – 1673, zdroj: Bořek Žižlavský.

Obrázek 7 Kaple sv. Barbory, 1672 – 1673, zdroj: Bořek Žižlavský.

Obrázek 8 Kaple sv. Barbory, 1672 – 1673, zdroj: Bořek Žižlavský.

Obrázek 9 Kaple sv. Barbory, poustevna, 1672 – 1673, zdroj: Bořek Žižlavský.

Obrázek 10 Průčelí kaple sv. Barbory, 1672 – 1673, zdroj: archiv autorky.

Obrázek 11 Erb stavitele a jeho manželky s letopočtem 1673, 1672 – 1673, zdroj: Bořek Žižlavský.

Obrázek 12 Kaple sv. Barbory, 1672 – 1673, interiér, oktogonální kupole, zdroj: archiv autorky.

Obrázek 13 Kaple sv. Barbory, interiér, 1672 – 1673, zdroj: archiv autorky.

Obrázek 14 Kaple sv. Barbory, výstavní prostory v podkroví, 1672 – 1673, zdroj: Bořek Žižlavský.

Obrázek 15 Kaple sv. Barbory, vnitřní ochoz, 1672 – 1673, zdroj: archiv autorky.

Obrázek 16 Kaple sv. Barbory, interiér, pohled z ochozu, 1672 – 1673, zdroj: archiv autorky.

Obrázek 17 Půdorys chrámu sv. Petra, návrh 1513, Bramante, foto: převzato z publikace Toman Rolf, *Umění italské renesance: architektura, sochařství, malířství, kresba*, Praha 1996, s.139.

Obrázek 18 Půdorys chrámu sv. Petra, Michelangelo Buonarroti 1546-1564, foto: převzato z publikace Toman Rolf, *Umění italské renesance: architektura, sochařství, malířství, kresba*, Praha 1996, s.139.

Obrázek 19 Kostel Santa Maria delle Carceri v Pratu, 1485, zdroj:

http://www.artmuseum.cz/reprodukce2_pohled.php?dilo_id=2720

Obrázek 20 Půdorys kostela Santa Maria delle Carceri v Pratu, 1485, zdroj:

<http://www.brynmaur.edu/cities/Cities/wld/04160/04160b.jpg>

Obrázek 21 Santa Maria della Consolazione v Todi, 1508-1605, foto: převzato z publikace Toman Rolf, *Umění italské renesance: architektura, sochařství, malířství, kresba*, Praha 1996, s. 135.

Obrázek 22 Půdorys kostela Santa Maria della Consolazione v Todi, 1508-1605, foto: převzato z publikace Fritz Barth, *Santini 1677-1723*, Ostfildern, 2004, s. 69.

Obrázek 23 Kostel San Biagio v Montepulciano, 1518-1545, foto: převzato z publikace Toman Rolf, *Umění italské renesance: architektura, sochařství, malířství, kresba*, Praha 1996, s.134.

Obrázek 24 Půdorys kostela San Biagio v Montepulciano, 1518-1545, foto: převzato z publikace Arnaldo Bruschi, *Storia dell'architettura italiana Il primo Cinquecento*, Milano 2002, s. 248.

Obrázek 25 Kostel S. Tommaso di Villanova v Castel Gandolfo, 1658-1661, foto: převzato z publikace Tod Marder, *Bernini and the art of architecture*, New York – London – Paris 1998, s. 213.

Obrázek 26 Půdorys kostela S. Tommaso di Villanova v Castel Gandolfo, 1658-1661, foto: převzato z publikace Tod Marder, *Bernini and the art of architecture*, New York – London – Paris 1998, s. 218.

Obrázek 27 Půdorys kaple Božího těla v Praze, 1382-1393, foto: převzato z publikace Růžena Bařková a kol., *Umělecké památky Prahy 2. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady*, Praha 1998, s. 88.

Obrázek 28 Půdorys rotundy sv. Víta v Praze, 930, foto: převzato z publikace Klára Benešová - Anežka Merhautová, *Katedrála sv. Víta v Praze. K 650. výročí založení*. Praha 1994, s. 14.

Obrázek 29 Kaple sv. Šebestiána v Mikulově, 1672-1679, zdroj: archiv autorky.

Obrázek 30 Kostel sv. Jakuba Většího v Jičíně, 1627-1701, zdroj: archiv autorky.

Obrázek 31 Půdorys kostela sv. Jakuba Většího v Jičíně, 1627-1701, foto: převzato z publikace Bohumil Samek, Kostel sv. Šebestiána v Mikulově in: *Umělecké památky Moravy a Slezska*, svazek druhý J/N, Praha 1999, s. 498.

Obrázek 32 Kostel sv. Jiří a sv. Martina v Martínkovicích, 1692-1698, zdroj:
<http://www.martinkovice.cz/obec-7/zajimavosti-a-informace-pro-navstevniky-obce/pamatky/>

Obrázek 33 Půdorys kostela sv. Jiří a sv. Martina v Martínkovicích, 1692-1698, foto: převzato z publikace Antonín Cechner, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu broumovském*, Praha 1930, s. 219.

Obrázek 34 Poutní komplex v Mariánské Týnici, 1711-1751, zdroj:
<http://www.marianskatynice.cz/>

Obrázek 35 Půdorys poutního komplexu v Mariánské Týnici, 1711-1751, foto: převzato z publikace Mojmir Horyna, *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998, s. 276.

Obrázek 36 Kostel sv. Václava ve Zvoli, 1713-1717, foto: převzato z publikace Mojmir Horyna, *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998, s. 275.

Obrázek 37 Půdorys kostela sv. Václava ve Zvoli, 1713-1717, foto: převzato z publikace Mojmir Horyna, *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998, s. 275.

Obrázek 38 Kostel Jména Panny Marie ve Křtinách, 1728- 1750, foto: převzato z publikace Fritz Barth, *Santini 1677-1723*, Ostfildern, 2004, s. 67.

Obrázek 39 Půdorys kostela Jména Panny Marie ve Křtinách, 1728- 1750, foto: převzato z publikace Mojmir Horyna, *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998, s. 333.

Obrázek 40 Kostel Navštívení Panny Marie na Vršíčku u Litohlav 1744-1747, zdroj:
<http://www.kostelycz.cz/okresy/rokycany.htm>

Obrázek 41 Půdorys kostela Navštívení Panny Marie na Vršíčku u Litohlav 1744-1747, foto: převzato z publikace Antonín Podlaha, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. Politický okres Rokycanský*, Praha 1900, s. 160.

9. SEZNAM LITERATURY

- Leone Battista Alberti, *Deset knih o stavitelství*, Praha 1956.
- Růžena Bařková a kol., *Umělecké památky Prahy 2. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady*, Praha 1998.
- Fritz Barth, *Santini 1677-1723*, Ostfildern, 2004.
- Michal Baščan, Pavel Bezděčka, Jiří Jilík, Bořek Žižlavský, *Chřiby záhadné a mýtické 4*, Uherské Hradiště 2004.
- Klára Benešová - Anežka Merhautová, *Katedrála sv. Víta v Praze. K 650. výročí založení*. Praha 1994.
- Leopold von Berchtold, *Vergangenheit und gegenwart der Herrenburg Buchlau im märischen Marsgebirge*, Brünn 1893.
- Milan M. Buben, *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, Praha 2007.
- Arnaldo Bruschi, *Storia dell'architettura italiana Il primo Cinquecento*, Milano 2002.
- Antonín Cechner, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese broumovském*, Praha 1930.
- Petr David, Vladimír Soukup, *777 kostelů, klášterů, kaplí České republiky*, Praha 2002.
- Boleslav Dolejšek, *Průvodce po Buchlově*, Uherské Hradiště 1893.
- Karel Eichler, *Poutní místa, milostivé obrazy na Moravě a v rakouském Slezsku*, díl I. část II., Brno 1888.
- Jan Halada, *Lexikon české šlechty I. erby fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha 1994.
- Mojmír Horyna, *Jan Blažej Santini-Aichel*, Praha 1998.
- René Huyghe, *Umění renesance a baroku*, Praha 1970.
- Bertrand Jestaz, *La renaissance de l'architecture de Brunelleschi à Palladio*, Paris 1995.
- Vlastimil Jířík, F. Borromini, Q. Quarini a počátky barokní architektury v Čechách, in: *Barokní umění a jeho význam v české kultuře*, Praha 1991.
- Wilfried Koch, *Evropská architektura: encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, Praha 1998.
- Jiří Kostka, *Mikulov, městská památková rezervace, státní zámek a památky okolí*, Praha 1962.
- Karel Kuča, *Hrady zámky a další památky*, Praha 2009, s. 38.
- Gerhard Löwe, *Antika ABC*, Praha 1974
- Martin Mádl (ed.), *Tencalla I barokní nástěnná malba v českých zemích*, Praha 2013.

- Tod Marder, *Bernini and the art of architecture*, New York - London - Paris 1998.
- Petr Mašek, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, díl. II N-Ž, Praha 2010.
- H. A. Meek, *Guarino Guarini and his architecture*, New Haven – London - Yale University Press, 1889.
- Fr. S. Pluskal Moravičanský, *Hrad Buchov na Moravě*, Uherské Hradiště 1894.
- Peter Murray, *The architecture of the Italian Renaissance*, London 1963.
- Jindřich Noll, Jan Křtitel Erna, stavitel brněnský, in: *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*, řada uměnovědná F 16, Brno 1988–1989 Brno 1990.
- Jiří Novotný, Bořek Žižlavský, *Kaple sv. Barbory a vrch Modla*, Libice nad Cidlinou 2004.
- Karel Jaroslav Obrátil, *Průvodce po Buchlově*, Uherské Hradiště 1907.
- František Odehnal, *Poutní místa Moravy a Slezska*, Praha 2004.
- Andrea Palladio, *Čtyři knihy o architektuře*, Praha 1958.
- Jaroslav Petruš, *Státní hrad Buchlov*, Brno 1982.
- Antonín Podlaha, *Katolická liturgika*, Praha 1947.
- Antonín Podlaha, Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. Politický okres Rokycanský, Praha 1900, s. 160.
- Jaroslav Podliska, příspěvek archeologie poznání kaple Božího těla na Karlově náměstí v Praze in: *Stará Praha*, ročník XXIX 2013 č. 2.
- Emanuel Poche, *Umělecké památky Čech*, svazek první A/J, Praha 1977.
- August Prokop, *Markgrafschaft mähren*, wien 1904.
- Bartoloměj Paprocký, *Zrcadlo Slavného markrabství moravského*, Ostrava 1993.
- Michael Raeburn a kol., *Dějiny architektury*, Praha 1993.
- Václav Richter - Ivo Krsek - Miloš Stehlík et al., *Mikulov*, Brno 1971.
- Toman Rolf, *Umění italské renesance: architektura, sochařství, malířství, kresba*, Praha 1996.
- Bohumil Samek, *Umělecké památky na Moravě a ve Slezsku I, II*, Praha 1994, 1999.
- Jan Sedlák, *Buchlov a Buchlovice*, Brno 1993.
- Jan Sedlák, *Jan Blažej Santini: setkání baroku s gotikou*, Praha 1987.
- Jan Sedlák, Jiří Kroupa (ed.), *Zelená hora. Žďársko Jana Santiniho*, Praha 2015.
- Franz Joseph Schwoy, *Topographie vom Markgrafthum Mähren*, Wien 1793.
- J. Slovák, *Hrad Buchlov, dějiny, průvodce a okolí*, Kroměříž 1929.
- Milan Smýkal, *Giovanni Pietro Tencalla- světské stavby na Moravě*, Gottwaldov 1966.

- Jaromír Sopouch – Hana Sopouchová, *Za památkami Říma a Vatikánu*, Brno 1991.
- Karel Svoboda, *Státní hrad Buchlov*, Praha 1949.
- Miroslav Svoboda a kol., *Mikulov – Dějiny moravských měst. Historie, kultura, lidé*, Praha 2013.
- Petr Voit, *Pražské Klementinum*, Praha 1990.
- Jaroslav Wagner, *Jičín*, Praha 1979.
- Rudolf Wittkower, *Art and Architecture in Italy, 1600–1750*, London 1958.
- Gregor Wolný, *Kirchliche topographie von Mähren*, Brünn 1857.
- Pavel Zahradník – Dušan Foltýn, Pokus o založení konventu bosých trinitářů při kapli sv. Barbory, in: Dušan Foltýn a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005.
- Bořek Žižlavský, *Buchlov - historie a příběhy hradu*, Hýsly 2006.
- Bořek Žižlavský, Ničivé plameny na Buchlově, *Malovaný kraj* 4, 1997.
- Bořek Žižlavský, Povrchový průzkum hradiska na Modle, *Informační zpravodaj, Česká archeologická společnost*, prosinec 1995.

10. SEZNAM PRAMENŮ

Jiří Čoupek, *Archiv městečka Buchlovice 1590 – 1945 (1957)*, Uherské Hradiště 1982.

Uloženo ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště.

Magdalena Čoupková – Martin Žižlavský, *(1622) 1670 – 1950 (1998) dílčí inventář*,

FÚ Buchlovice, Uherské Hradiště 2009. Uloženo ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště.

11. SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

<http://catholica.cz/index.php?id=4865>, vyhledáno: 10. 5. 2016.

<https://www.hrad-buchlov.cz/cs/o-hradu/historie>, vyhledáno: 10. 5. 2016.

<http://www.martinkovice.cz/obec-7/zajimavosti-a-informace-pro-navstevniky-obce/pamatky/>, vyhledáno: 24. 11. 2016

<http://www.marianskatynice.cz/>, vyhledáno: 24. 11. 2016

<http://www.kostelycz.cz/okresy/rokycany.htm>, vyhledáno: 24. 11. 2016

<http://www.brynmawr.edu/cities/Cities/wld/04160/04160b.jpg> , vyhledáno: 24. 11. 2016

http://www.artmuseum.cz/reprodukce2_pohled.php?dilo_id=2720, vyhledáno: 24. 11. 2016

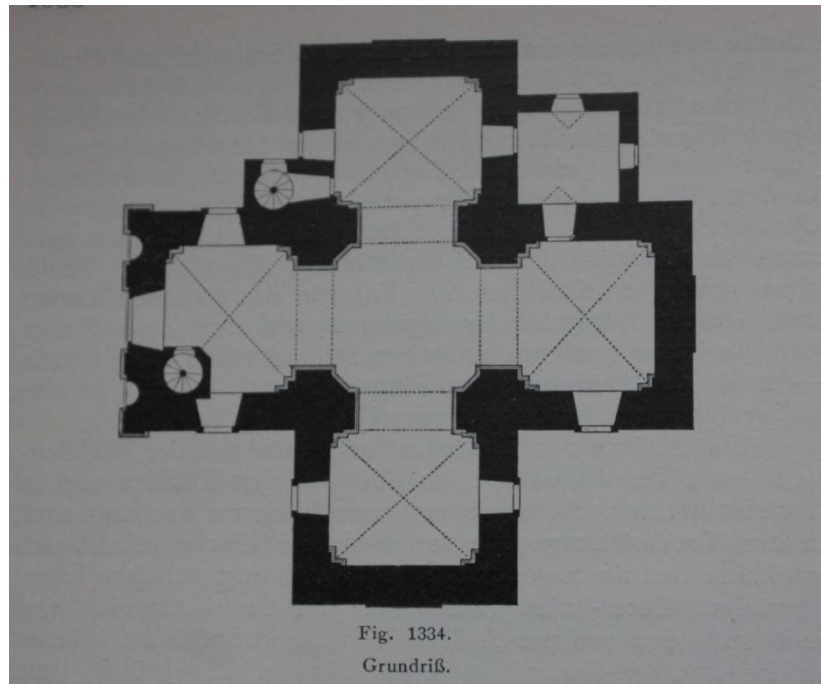
12. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

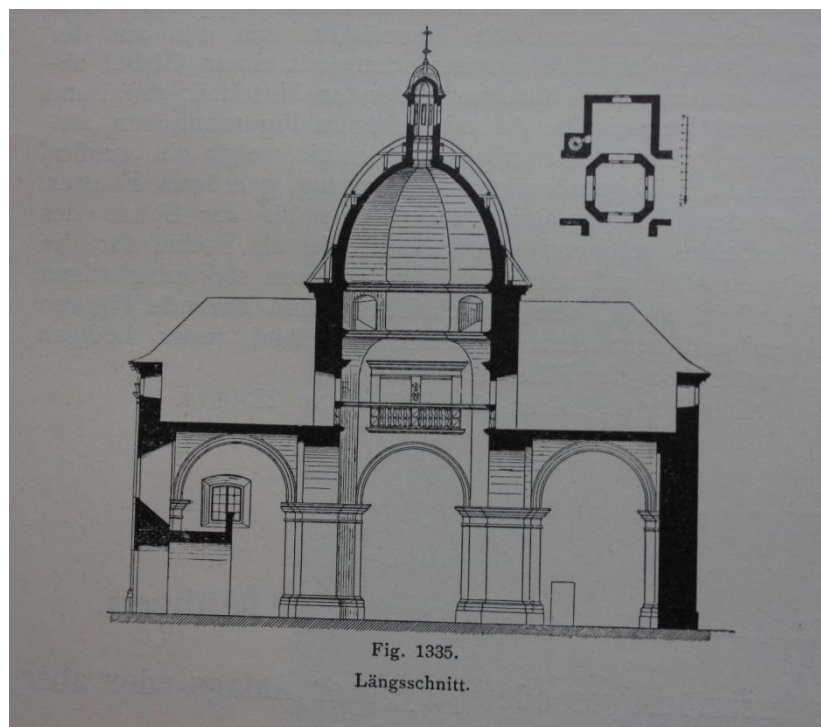
Obrázek 1 Jan Willenberg, veduta Uherského Hradiště, 1593.

Obrázek 2 Kaple sv. Barbory 1672-1673, pohled od hradu Buchlova.

Obrázek 3 Půdorys kaple sv. Barbory, 1672-1673.

Obrázek 4 Řez kaple sv. Barbory 1672-1673.

Obrázek 5 Portrét zakladatele kaple Hanuše Zikmunda z Petřvaldu.

Obrázek 6 Kaple sv. Barbory, 1672-1673, pohled od příjezdové cesty.

Obrázek 7 Kaple sv. Barbory, 1672-1673.

Obrázek 8 Kaple sv. Barbory, 1672-1673.

Obrázek 9 Kaple sv. Barbory, 1672-1673, poustevna.

Obrázek 10 Kaple sv. Barbory, 1672-1673, průčelí.

Obrázek 11 Kaple svaté Barbory, 1672-1673, erb stavitele a jeho manželky s letopočtem 1673.

Obrázek 12 Kaple sv. Barbory, 1672-1673, interiér, oktogonální kupole.

Obrázek 13 Kaple sv. Barbory, 1672-1673, interiér.

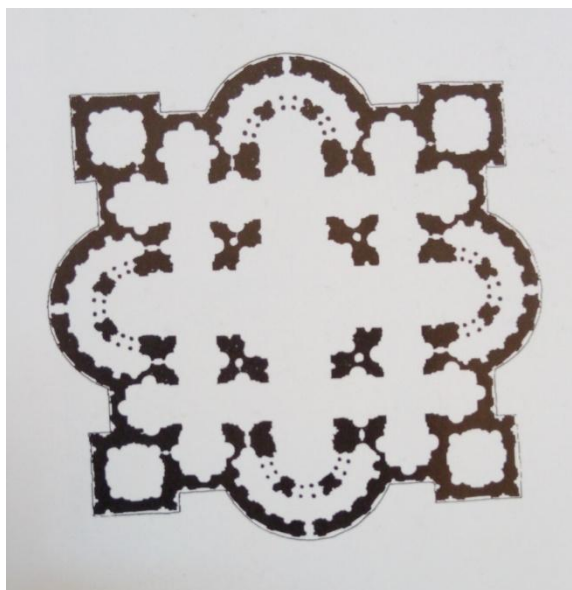
Obrázek 14 Kaple sv. Barbory, 1672-1673, interiér, výstavní prostory v podkroví.

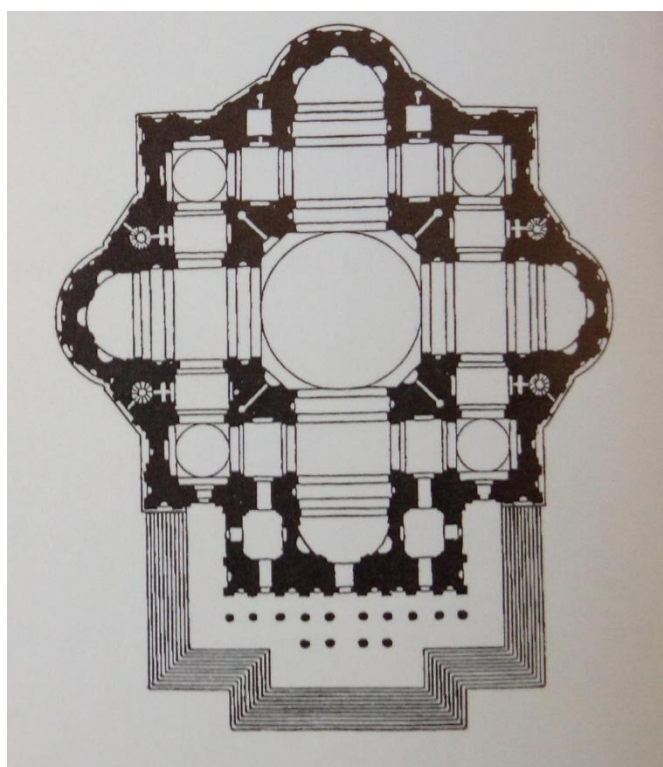
Obrázek 15 Kaple sv. Barbory, 1672-1673, vnitřní ochoz.

Obrázek 16 Kaple sv. Barbory, 1672-1673, interiér, pohled z vnitřního ochozu.

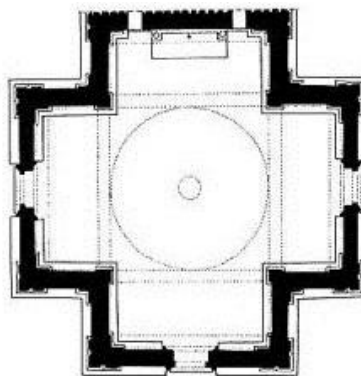
Obrázek 17 Donato Bramante, půdorys chrámu sv. Petra, návrh 1513.

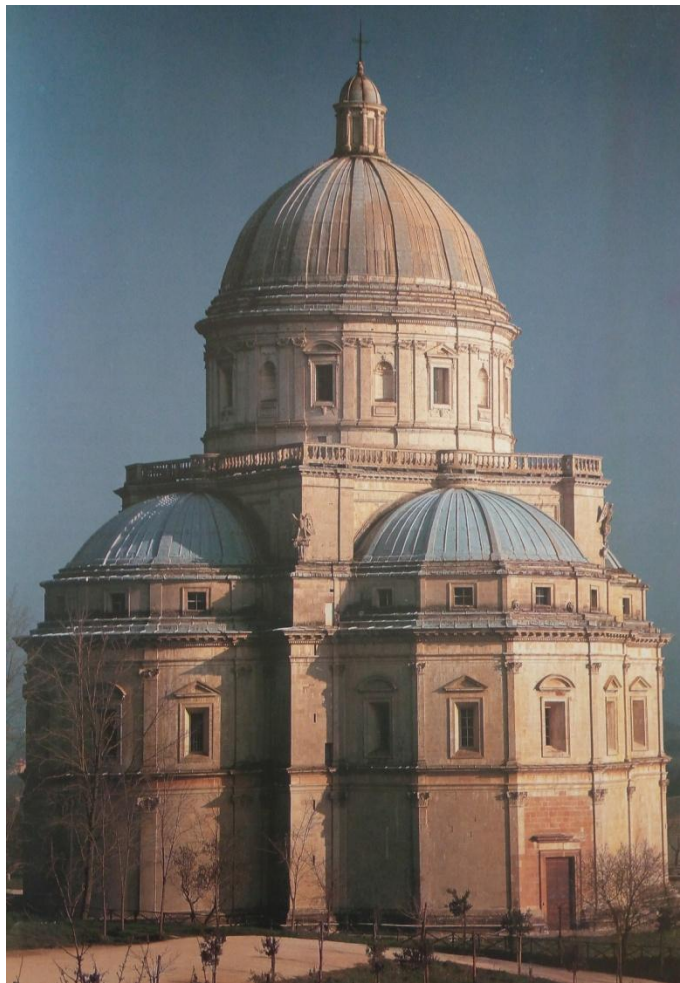
Obrázek 18 Michelangelo Buonarroti, půdorys chrámu sv. Petra, návrh 1546-1564.

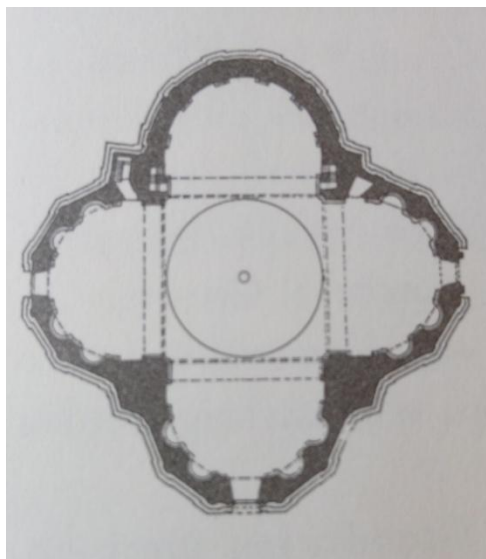
Obrázek 19 Kostel Santa Maria delle Carceri v Pratu, 1485.

Obrázek 20 Půdorys kostela Santa Maria delle Carceri v Pratu, 1485.

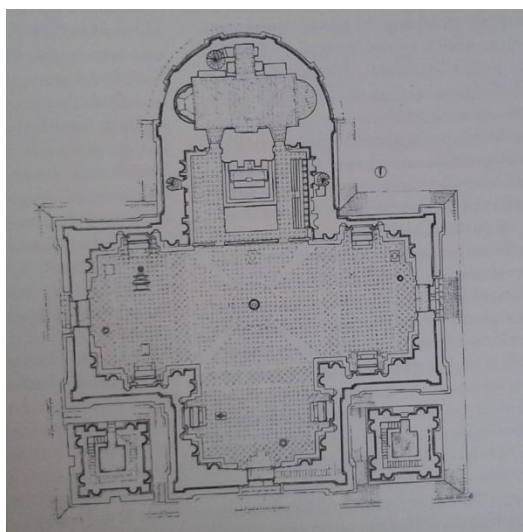
Obrázek 21 Kostel Santa Maria della Consolazione v Todi, 1508-1605.

Obrázek 22 Půdorys kostela Santa Maria della Consolazione v Todi, 1508-1605.

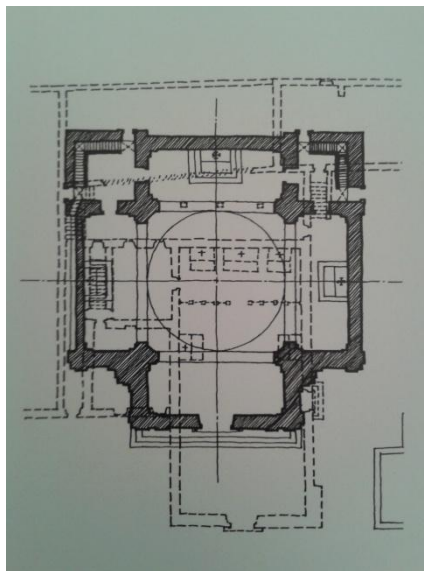
Obrázek 23 Kostel San Biagio v Montepulcianu, 1518-1545.

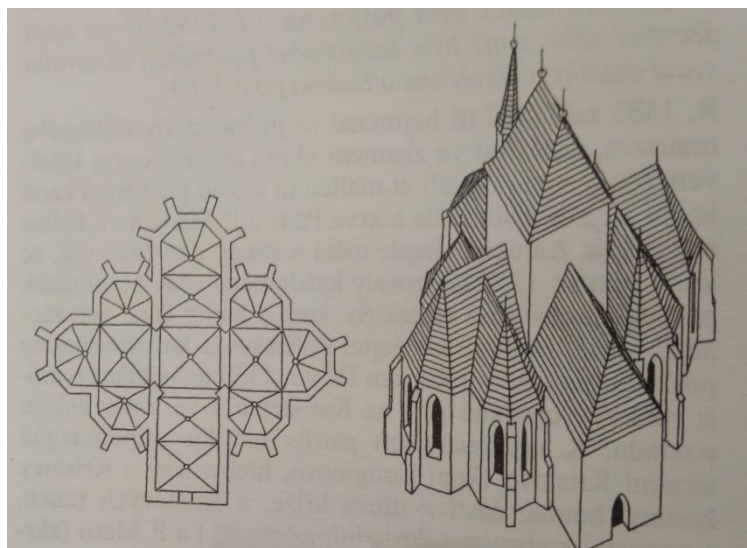
Obrázek 24 Půdorys kostela San Biagio v Montepulcianu, 1518-1545.

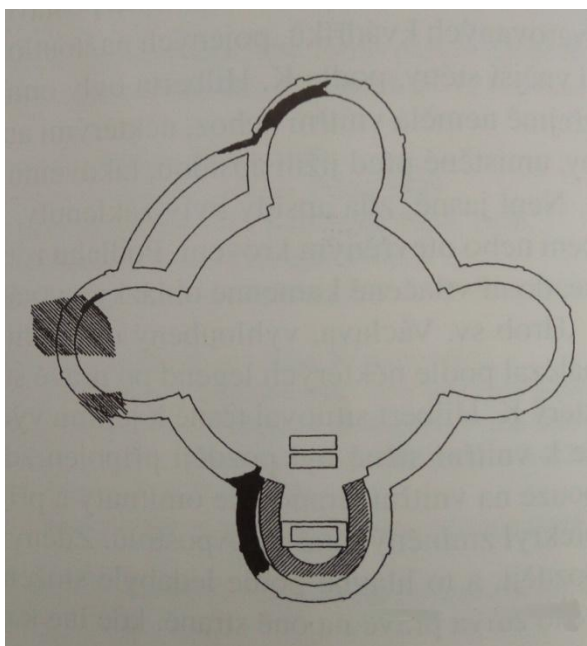
Obrázek 25 Kostel S. Tommaso di Villanova v Castel Gandolfo, 1658-1661.

Obrázek 26 Půdorys kostela S. Tommaso di Villanova v Castel Gandolfo, 1658-1661.

Obrázek 27 Půdorys zaniklé kaple Božího těla v Praze, 1382-1393.

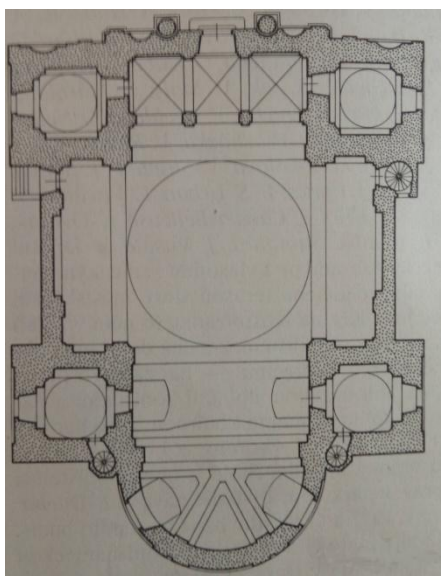
Obrázek 28 Půdorys rotundy sv. Víta v Praze, kolem roku 930.

Obrázek 29 Kaple sv. Šebestiána v Mikulově, 1672-1679.

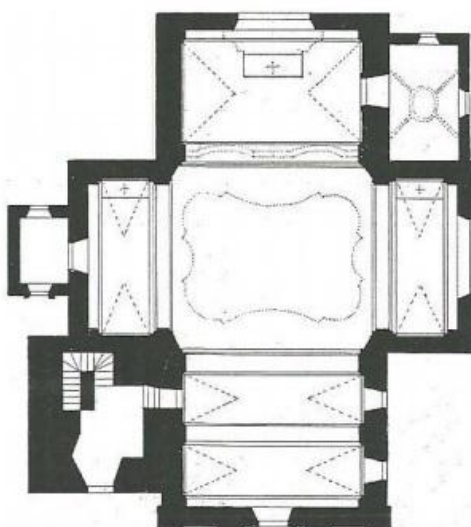
Obrázek 30 Kostel sv. Jakuba Většího v Jičíně, 1627-1701.

Obrázek 31 Půdorys kostela sv. Jakuba Většího v Jičíně, 1627-1701.

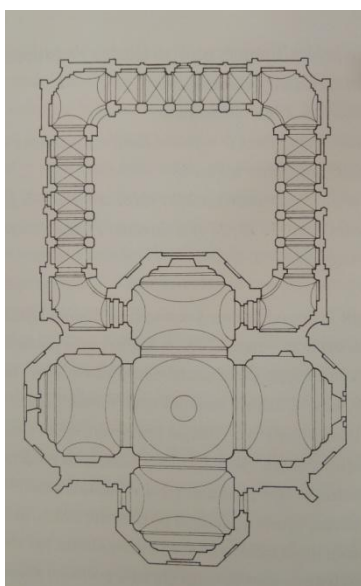
Obrázek 32 Kostel sv. Jiří a sv. Martina v Martínkovicích, 1692-1698.

Obrázek 33 Půdorys kostela sv. Jiří a sv. Martina v Martínkovicích, 1692-1698.

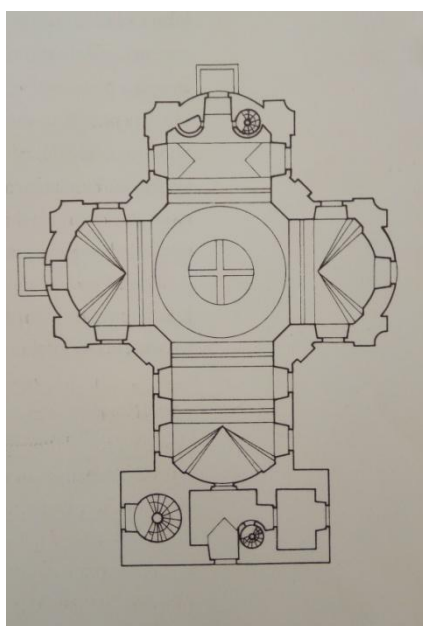
Obrázek 34 Poutní komplex v Mariánské Týnici, 1711-1751.

Obrázek 35 Půdorys poutního komplexu v Mariánské Týnici, 1711-1751.

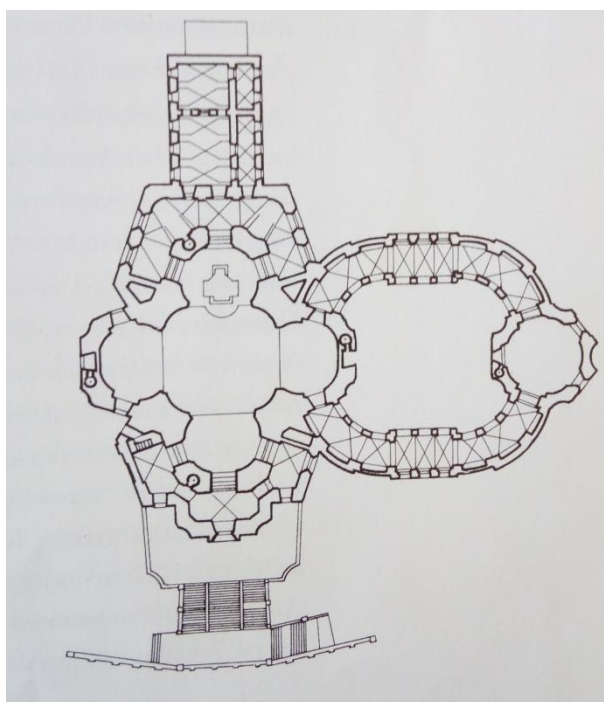
Obrázek 36 Kostel sv. Václava ve Zvoli, 1713-1717.

Obrázek 37 Půdorys kostela sv. Václava ve Zvoli, 1713-1717.

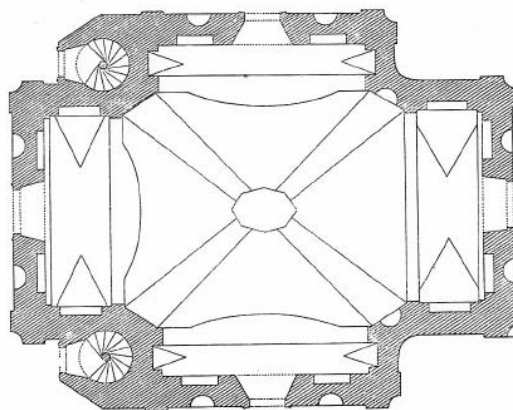
Obrázek 38 Kostel Jména Panny Marie ve Křtinách, 1728- 1750.

Obrázek 39 Půdorys kostela Jména Panny Marie ve Křtinách, 1728- 1750.

Obrázek 40 Kostel Navštívení Panny Marie na Vršíčků u Litohlav 1744-1747.

Obrázek 41 Půdorys kostela Navštívení Panny Marie na Vršíčků u Litohlav 1744-1747.

13. ANOTACE

Jméno a příjmení	Zuzana Štefánková
Katedra:	Katedra dějin umění
Vedoucí práce:	doc. Martin Pavlíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2017
Název práce:	Kaple sv. Barbory u Buchlova a stavby na půdorysu řeckého kříže v barokní architektuře českých zemí
Název práce:	Saint Barbara Chapel near Buchlov Castle and Greek-cross Plan Buildings in Baroque Architecture of the Czech Lands.
Anotace práce:	Předkládaná práce se zabývá kaplí sv. Barbory v kontextu s dalšími stavbami na půdorysu řeckého kříže. Do této práce je také zahrnut krátký životopisný medailonek stavebníka kaple. Součástí práce je vývoj centrálního půdorysu v dějinách architektury. Současně představuje významné italské centrální stavby, které se jistě staly inspirací pro pozdější realizace.
Klíčová slova:	Kaple, renesance, baroko, Buchlov.
Anotace v angličtině:	The thesis describes the Saint Barbara Chapel near Buchlov Castle. The thesis also includes the development of the central plan in the history of architecture.
Klíčová slova v angličtině:	chapel, architecture, baroque, renaissance
Přílohy vázané v práci:	CD, obrazová příloha
Rozsah práce:	66 stran
Jazyk práce:	Čeština